

TRANSLATION CRITICISM KRIKA PREKLADU

1/1

2013

ISSN 1339-3405

OBSAH

EDITORIÁL — 4
Martin Djovčoš

ROZHOVOR — 6
Alojz Keníž

ČO BOH POVEDAL.
ČI NEPOVEDAL? — 25
Lucia Štubníaková

NA TÉMU PREKLADU
DIALÓGOVÝCH LISTÍN
AMERICKÝCH
KRIMINÁLNYCH SERIÁLOV — 34
Terézia Štubníaková

KRITIKA PREKLADU
DIELA *STRATENÝ SYMBOL*
OD DANA BROWNA — 49
Veronika Fischerová

SLOVENSKÝ *HOBIT* –
CESTA TAM ALEBO SPÄŤ? — 61
Zuzana Kraviarová
Michal Gendiar

BODKA — 84
Martin Kubuš

Obálku navrhol a nakreslil: MARTIN LIZOŇ
Technická úprava: BARBORA KRÁEOVÁ
Jazyková redakcia: ZUZANA BARIAKOVÁ
Formálna úprava: ZUZANA KRAVIAROVÁ

Prekladateľská a tlmočnícka spoločnosť
FHV UMB

VEDECKÁ RADA:

Predseda vedeckej rady

doc. Mgr. VLADIMÍR BILOVESKÝ, PhD.
Katedra anglistiky a amerikanistiky Fakulty
humanitných vied Univerzity Mateja Bela
Šéfredaktor

PhDr. MARTIN DJOVČOŠ, PhD.

Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulty humanitných vied Univerzity
Mateja Bela

Členovia a členky vedeckej rady

doc. PhDr. ZUZANA BOHUŠOVÁ, PhD.
(Katedra germanistiky FHV UMB v Ban-
skej Bystrici)

PhDr. MARTIN DJOVČOŠ, PhD. (Katedra
anglistiky a amerikanistiky FHV UMB
v Banskej Bystrici)

PhDr. MIROSLAVA GAVUROVÁ, PhD.
(Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva FF
PU v Prešove)

prof. PhDr. EDITA GROMOVÁ, CSc.
(Katedra translológie FF UKF Nitra)

PhDr. ANITA HUŤKOVÁ, PhD. (Katedra
slovenského jazyka a literatúry FHV UMB
v Banskej Bystrici)

doc. PhDr. ALOJZ KENÍŽ, CSc. (Katedra
anglistiky a amerikanistiky FF UK Brati-
slava)

prof. PhDr. MÁRIA KUSÁ, CSc. (Katedra
ruského jazyka a literatúry FF UK Brati-
slava)

PhDr. LUBICA PLIEŠOVSKÁ, PhD. (Katedra
anglistiky a amerikanistiky FHV UMB
v Banskej Bystrici)

prof. PhDr. ANNA VALCEROVÁ, CSc.
(Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva FF
PU v Prešove)

REDAKČNÁ RADA:

Šéfredaktor

PhDr. MARTIN DJOVČOŠ, PhD.
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulty humanitných vied Univerzity
Mateja Bela

Zástupca šéfredaktora

PhDr. MARTIN KUBUŠ
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulty humanitných vied Univerzity
Mateja Bela

Predseda vedeckej rady

doc. Mgr. VLADIMÍR BILOVESKÝ, PhD.
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Fakulty humanitných vied Univerzity
Mateja Bela

Členky redakčnej rady

PaedDr. ZUZANA BARIAKOVÁ, PhD.
(Katedra slovenského jazyka a literatúry
FHV UMB v Banskej Bystrici)

Mgr. ZUZANA KRAVIAROVÁ (Katedra
anglistiky a amerikanistiky FHV UMB
v Banskej Bystrici)

Mgr. BARBORA KRÁEOVÁ, PhD.
(prekladateľka v slobodnom povolaní)

EDITORIÁL

Bude reč o kritike prekladu

Kritika prekladu. Azda jedna z najproblematickejších otázok teórie i praxe prekladu. Neustále sa o nej hovorí, zdôrazňuje sa jej absencia, no zatiaľ, až na pár výnimiek (napr. podfinancovaná Revue svetovej literatúry), sa jej takmer nikto systematicky nevenuje. Prečo? Odpovedí sa ponúka hneď niekoľko:

1. Považuje sa za neetické kritizovať kolegov a kolegyně.
2. Iní ako praktizujúci prekladatelia a prekladateľky by sa jej vraj nemali venovať.
3. Ide o náročnú intelektuálnu činnosť, ktorá je finančne ne(d)ocenená.
4. A iné.

Bod číslo jeden vychádza z predpokladu, že kritika je len negatívna. Opak je pravdou. Kritika má smerovať k čo najobjektívnejšiemu chápaniu preloženého diela v širokom kontexte jeho tvorby (vrátane trhových tlakov a aktuálneho dobového kontextu, ktoré výrazne vplyvávajú na prácu prekladateľa). Samozrejme, subjektívne vnímanie preloženého diela nie je možné a ani žiaduce vylúčiť z tohto procesu.

Bod číslo dva vychádza opäť z mylnej predstavy, že kto priamo neprekladá, má len slabú predstavu o náročnosti procesu prekladu. Sú to práve odborníci a odborníčky na teóriu prekladu, teóriu literatúry a praxeológiu prekladu, ktorí sa dokážu (ideálne v spolupráci s praktizujúcim prekladateľom či prekladateľkou) pozrieť na text objektívne, berúc do úvahy čo najširšie spektrum relevantných vplyvov na proces prekladu a výsledok snaženia prekladateľa. Sme za diskusiu. Sme za kritické dvojice.

Bod číslo tri je nevyvrátiteľný, no riešiteľný. Ide skôr o misionársku činnosť, ktorú si však slovenská, síce bohatá a kvalitná (hoci to z vysielania slovenských televízií priamo nevyplýva), no degradovaná a poddimenzovaná, kultúra zaslúži. Študenti a študentky každoročne vo svojich bakalárskych a diplomových prácach volajú do prázdna, my im chceme dať hlas. Posledný bod otvára priestor pre širokú diskusiu. Rozhodne sme proti systematickej bezmennosti prekladateľského povolania, lebo nebyť prekladateľov a prekladateľiek, nebolo by takmer ničoho. Na to sa, bohužiaľ, často zabúda. Prekladať nemôže každý! Zároveň sme si vedomí, že vzdelanie v oblasti prekladu nie je zárukou, len predpokladom, pre vypracovanie adekvátneho prekladu. Hoci je otázka adekvátnosti teoreticky pomerne dobre rozobratá, čo je to adekvátny preklad, zostáva často (s výnimkou

vyslovene negatívnych posunov a mechanických, otrockých prekladov – tie však, paradoxne, pod časovým tlakom trhu rapídne pribúdajú) otázne. Kľúčovým termínom v snahe o čo najobjektívnejšiu kritiku prekladu sa stáva kontext a princíp relevantnosti. Musíme začať systematicky diskutovať o všetkých typoch prekladu vrátane audiovizuálneho, a tiež nielen o prekladoch diel svetových veľikánov, ktorých čitateľská základňa sa neustále zužuje, ale aj o pribúdajúcej čitateľskej základni menej známych autorov a autoriek. Sme vďační za to, že sa ešte vôbec číta. Preklad ovplyvňuje recepčnú estetiku obyvateľstva, hoci si to priamo neuvedomujeme.

O čo nám ide:

1. Chceme rozpútať systematickú debatu o kvalite prekladu v slovenskom prostredí a dať slovo všetkým, ktorí sa chcú k veci vyjadriť.
2. Kritika prekladu je aj pozitívna a má smerovať k vzájomnému obohacovaniu účastníkov a účastníčok procesu.
3. Nebudeme sa sústreďovať na malichernosti, lebo každému sa občas pošmykne pero.
4. Vždy sa budeme snažiť dostať prekladateľovo či prekladateľkino vyjadrenie k prekladu. V prípade, že sa odmietnu vyjadriť, explicitne to v príspevkoch uvedieme. Toto tvrdenie sa nevzťahuje na rubriku *Názory (nie vždy naivných) čitateľov*, ktorá bude prezentovať vyslovene subjektívne postrehy pozorných čitateľov a čitateľiek.
5. Pri hodnotení práce prekladateľa či prekladateľky platí prezumpcia nevinu. Za preklad sú zodpovedné najmä vydavateľstvá a agentúry, ktoré na nich kladú často nesplniteľné požiadavky a v mnohých prípadoch údajne zanedbávajú redakčnú prácu. Budeme sa snažiť komunikovať s vydavateľstvami. Len v prípade funkčného reťazca vydavateľstvo – agentúra – prekladateľ – čitateľ môže dôjsť k zmene čitateľskej kultúry. Hodnota prekladu bude preto vždy určovaná vzhľadom na podmienky, v ktorých preklad vznikol (ak sa to bude dať zistiť).
6. Sme proti bezmennosti prekladateľov a prekladateľiek. Situácia je akútna predovšetkým pri preklade audiovizuálnych a pragmatických textov.
7. Budeme vychádzať zo slovenskej tradície, teda z A. Popoviča, J. Vilikovského, J. Ferencíka, F. Míka, A. Keníža, M. Kusej a iných odborníkov a odborníčok, ktorých práca je často nedocenená. Samozrejme, v poslednej dobe začína pomerne intenzívne pracovať mladá generácia prekladateľov a prekladateľiek, učiteľov aj teoretikov prekladu, ktorých názory a prácu budeme postupne začleňovať do metodiky kritiky.

Martin Djovčoš

ROZHOVOR
s prekladateľom
doc. ALOJZOM KENÍŽOM, CSc.

Vaše akademické pôsobenie začalo v spoločnosti Antona Popoviča. Preložili ste desiatky kníh, vyučujete umelecký preklad. Ako vidíte posun v prístupe k prekladu (ak nastal), odkedy ste sa mu začali venovať?

Ak začnem od Adama, musím povedať, že Anton Popovič vkročil do môjho života ešte ako študentovi na Inštitúte prekladateľstva a tlmočníctva Univerzity 17. novembra a potom neskôr na FiF UK v Bratislave. Keďže sa vtedy formovala jeho predstava prekladu ako rodového pojmu, doslova ma apelatívne prinútil k tomu, aby som napísal vlastne prvú diplomovú prácu o tlmočení, keďže do rodového pojmu prekladu, samozrejme, spadalo aj ono, a na Slovensku sme nelenže nemali túto disciplínu teoreticky spracovanú, ale nemali sme ani praktických tlmočníkov, ich potreba sa na konferenciách suplovala českými. Mali sme však študentov študujúcich túto disciplínu a tých bolo treba z niečoho učiť. Bezbolestne sa priznávam, že som sa dal celkom rád prinútiť, hoci som mal v pláne inú tému diplomovej práce a mal som už aj školiteľa (ktovie, ako by to dopadlo dnes, keby musela byť už polroka v AISE), lebo mi vtedajší pán docent slúbil, že so mnou ráta do Kabinetu teórie prekladu a tlmočenia, kde budem mať na starosti práve teóriu tlmočenia. Práca mala názov Memory Training – Psychologic Aspects of Simultaneous and Consecutive Interpretation (1975). Z nej o päť rokov vznikli skriptá Úvod do komunikačnej teórie tlmočenia (1980). Podobným spôsobom sa v kabi-

nete začalo rozvíjať teoretické myslenie aj v oblasti odborného prekladu, dramatického prekladu, praxeológie a, samozrejme, sa precizovala ďalej teória umeleckého prekladu. V roku 1975 sa po prvý raz konala Letná škola prekladu v Nitre, ktorú organizoval nitriansky Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky spoločne s naším kabinetom.

Ak sa teraz vrátim k podstate položenej otázky, tak už z toho, čo som doteraz uviedol, je jasné, že posun v prístupe k prekladu celkom isto nastal. V tom čase, o ktorom rozprávam, všetky tieto aktivity smerovali k skvalitneniu prekladateľskej praxe a k výchove nových prekladateľov a tiež kritikov prekladu. Dalo by sa povedať, že išlo o takmer jednotný alebo zjednocujúci postup v prospech kvalitného prekladu vo všetkých jeho podobách. Dôraz sa kládol na dokonalú interpretáciu originálu a následne na adekvátnu štylizáciu prekladového textu. V nijakom prípade nešlo o rýchlosť, ako je to dnes, prekladateľ mal oveľa viac času pohrať sa s originálnym i prekladovým textom, hoci ani vtedy všetko dokonale nevyšlo. Nedá mi, aby som v tejto súvislosti neuviedol vyznanie jednej z najvýznamnejších osobností slovenskej prekladovej tvorby Jozefa Felixa, lebo sa mi vidí, že najlepšie vyjadruje vtedajší postoj seriózneho prekladateľa k prekladateľskej práci: „Bez predbežného, a niekedy veľmi dôkladného štúdia nikdy som sa nepustil do prekladania. Je to ostatne aj vec slušnosti. Aby mohli dvaja ľudia celé mesiace, ba roky spolu žiť, musia sa najskôr predstaviť. A keďže autori, ktorých som prekladal, sú zväčša mŕtvi, požiadal som

literárnu vedu, literárnu históriu i literárnu kritiku, aby mi ich dôkladne predstavili.“ V tom čase sa takýto prístup považoval takmer za neodmysliteľný, v súčasnosti sme sa však od neho na môj vkus až priveľmi vzdialili. Čiže dnes nás možno čaká čosi ako obroda tohto celkom prirodzeného a z podstaty prekladu priamo vychádzajúceho prekladateľského postupu.

Patrite medzi výrazných kritikov výsostne trhového prístupu k prekladu. Často tiež píšete o absencii kritiky prekladu. Sú financie jediným dôvodom jej absencie?

Kedysi sa všeobecne vravievalo, že ak človek napíše kritiku (akúkoľvek), v našom prípade prekladu, dostane za ňu dvesto korún, ale nepriateľov si narobí za desaťtisíc. Na tomto konštatovaní sú zaujímavé dve veci. Po prvé, že v tom čase sa za kritiku aj platilo, hoci nie veľa, a existovalo oveľa viac možností, kde sa dala uverejniť, ako dnes. Po druhé, v malých slovenských pomeroch, kde každý každého pozná, sa nevyplatí zabrádať do niekoho, kto má potom možnosť odplatiť sa ešte väčšou mincou. A z toho vyplýva ešte jedna vec, že kritika (akúkoľvek), v našom prípade prekladu, sa vždy berie ako osobná urážka, nie ako kritický, a možno vo väčšine prípadov aj dobre mienený, názor na konkrétne prekladové dielo vstupujúce do slovenského kultúrneho prostredia, v ktorom ďalej funguje a niekedy do veľkej miery pôsobí na čitateľov a ovplyvňuje napríklad ich

jazykové či estetické cítenie a správanie. Ako som uviedol v odpovedi na predchádzajúcu otázku, Anton Popovič mal veľkú ambíciu práve v oblasti kritiky prekladu a doteraz sa jeho úsilie nenaplnilo. Možno, keby sme dokázali zaplatiť kritiku tak, že by sa jej autori nemuseli obávať odplaty za svoju celkom isto prospešnú prácu, určite by sa ich zopár našlo. Ak sa totiž pozrieme na kritiku prekladu z hľadiska pedagogického, predstavuje významný a nevyhnutný didaktický prostriedok pri výchove mladých prekladateľov. Z vlastnej praxe môžeme potvrdiť, že študenti, ktorí majú ozajstný záujem o preklad, vyslovene čakajú na hodnotenie svojho preloženého textu, v zásade anticipujú kritické slová v zmysle prísneho pohľadu na hodnotený preklad a väčšinou sa neurážajú. Zo skúsenosti môžeme potvrdiť, že študenti berú potom pochvalu ako istý druh víťazstva, ktoré si museli krvopotne vydobýť. Celkom jasne sa totiž ukazuje, že ak prekladateľ, najmä začínajúci a často bez primeraného prekladateľského vzdelania (žiaľ, takých je veľmi veľa), nemá odbornú, prísnu a precíznu spätnú väzbu, nikdy sa neposunie vyššie, vždy bude zostávať v zajatí vlastných nedostatkov a omylov. Z tohto hľadiska sú nesmierne dôležité tak skrytá redaktorská apretúra, ako aj otvorená verejná kritika.

Pokiaľ ide o trhový prístup k prekladu, ničím neprispel k skvalitneniu prekladateľskej produkcie, ba práve naopak. Prekladá sa už pomaly výlučne literatúra bez umeleckej hodnoty, takmer bulvárna. Základné prekladateľské postupy sú rýchlosť a pokiaľ možno čo najvyššia exotizácia a to isté platí o redaktorskej činnosti, ak sa ešte vôbec vykonáva. Česť výnimkám.

Čo je to kritika prekladu a čo je to kvalitný preklad?

Prekladateľská prax v podstate vždy stimuluje potrebu teoretického zovšeobecnenia, no zároveň sa v ideálnom prípade stáva predmetom kritickej reflexie. Ako sme už uviedli, kritika je v spoločenskom prostredí, užšie v rámci prekladateľskej a čitateľskej obce, háklivá vec, keďže podľa slov J. Mistríka (Štylistika, 1985, s. 446) ide „... o vyhrotený, prísny pohľad na hodnotenú vec. Pri kritike prísnosť treba chápať v tom zmysle, že sa v nej navrhuje, ako hodnotené dielo zlepšiť. Dnes sa kritika uplatňuje najmä pri hodnotení literárnych textov – umeleckej prózy, poézie a drámy. Literárna kritika je dnes vedný odbor s predmetom výskumu i výskumnými metódami.“ A práve spomínaná literárna kritika predstavovala východisko v slovenských úvahách o prekladovej kritike.

V zásade možno konštatovať, že všetci autori, ktorí sa rozhodli teoreticky vysloviť k otázkam kritiky prekladu, vychádzali z tohto vedného odboru a tri funkcie literárnej kritiky analogicky preniesli aj na prekladovú kritiku. Ide o postulatívnu funkciu orientovanú smerom k prekladateľovi z hľadiska výberu textu na preklad, hoci prekladateľ nemal a dnes takisto nemá veľký vplyv na to, čo mu vydavateľstvo ponúkne preložiť. Teoreticky by sme ho však mohli kritizovať za to, čo prekladá. Ďalej sa hovorí o operatívnej funkcii smerom k príjemcovi, čitateľovi. Táto funkcia sa využíva v podobe recenzií, ktoré v podstate informujú o novom preklade, predstavujú ho zvedavému či-

tateľovi, čiastočne ho rozoberajú a následne podávajú vecné hodnotenie. Napokon hovoríme o analytickej funkcii kritiky prekladu, ktorú považujeme za prekladovú kritiku *sensu stricto*.

Na Slovensku suplovali a dodnes supľujú kritiku prekladu ako istý druh doplnkovej činnosti predovšetkým prekladatelia, ktorí sa v podobe interpretačných úvah vyjadrujú k určitým prekladateľským problémom z vlastnej prekladateľskej „kuchyne“. Prekladatelia sa však niekedy vyjadrujú aj k prekladom iných prekladateľov, čo sa tiež nedá chápať ako ten najadekvátnejší a najprimeranejší spôsob kriticko-aktivity, keďže môže byť zdrojom nevraživosti. Navyše podľa O. Kořínka „... platí nepísaná zásada, že umelec činný v istej oblasti nekritizuje verejne diela iného umelca činného v tej istej oblasti.“ Okrem prekladateľov sa kriticky prejavujú aj teoretici prekladu, ktorí pracujú na báze porovnávacej analýzy a interpretácie originálneho a prekladového textu. Tým zase prekladatelia často vyhadzujú na oči skutočnosť, že sami neprekladajú, čiže údajne nevedia postrehnúť jemné nuansy prekladateľského procesu.

Podľa môjho názoru prekladovým kritikom v pravom zmysle slova je ten, kto pracuje s originálom aj prekladom, lebo je funkčne prekladateľsky zameraným bilingválnym a biliterárnym expertom, a v zásade zodpovedá postulátu kritiky podľa J. Mistríka na vyhrotený, prísny pohľad na hodnotený preklad. Vždy by malo ísť predovšetkým o konštruktívnu kritiku, v rámci ktorej by mal kritik navrhnúť, ako by sa mal či dal hodnotený text zlepšiť. Otázne v tejto súvislosti zostáva, či kritizovať má len ten, kto by text ve-

del naozaj preložiť lepšie ako kritizovaný prekladateľ (teda vlastne znovu prekladateľ), alebo aj taký, čo by to nedokázal (teda teoretik prekladu). Táto situácia pripomína začarovaný kruh, z ktorého sa akosi nevieme vymotať.

Odpovedať na otázku o kvalite prekladu je sizyfovsky ťažká robota, preto ponúkame len jednu z možných odpovedí. Kvalitný preklad je podľa nás taký, v ktorom takmer necítiť prítomnosť prekladateľa, lebo po sebe zanecháva pokiaľ možno čo najmenej stôp zo svojho idiolektu, v ideálnom prípade azda iba meno v tiráži.

Na fakultách, ktoré sa venujú prekladateľstvu, sa píše množstvo záverečných prác, v ktorých sa hodnotí kvalita publikovaných prekladov. Prečo sa tieto zistenia podľa vás nedostávajú do vydavateľstiev?

Táto prax zadávania diplomových prác, v ktorých sa hodnotia jednotlivé preklady, nie je až taká dlhá a samozrejmá, akoby sa mohlo zdať. Začal ju vlastne Anton Popovič, ktorý dokonca zorganizoval jednodňový seminár, myslím, že to bolo v roku 1974, na ktorý pozval študentov, čo od neho dostali za úlohu napísať kritického hodnotenie zadaného prekladu a zároveň prekladateľov jednotlivých kritizovaných prekladov, ktorí zároveň pracovali vo vydavateľstvách aj ako redaktori. Očakávanie a nervozita najmä na strane študentov bola veľká, ale, napočudovanie, seminár prebehol vo veľmi priateľskej, až družnej nálade a prekladatelia celkom pokojne prijali od študentov kritické výhrady k ich prekladom a dá sa povedať, že

prebehla naozaj plodná diskusia. Týmto spôsobom sa prvý a posledný raz dostala kritika prekladu k tým, ktorým bola vlastne určená. Odvtedy sa podobná akcia nezopakovala. Tento druh tém sa, pokiaľ viem, zadával na FiF UK len na Katedre anglistiky a amerikanistiky a len sporadicky na iných, lebo na mnohých sa obávali poveriť študenta, aby kritizoval renomovaného prekladateľa. Po roku 1989 sa tento druh tém začal zadávať na Filologickej fakulte v Banskej Bystrici, v Nitre len v poslednom čase a v Prešove vlastne ani neviem.

Z vlastnej skúsenosti môžem povedať, lebo ja tieto práce zadávam hádam od začiatku svojho pôsobenia na univerzite, že pre študenta je analyzovať a interpretovať originál a preklad, hľadať prekladateľskú koncepciu a napokon hodnotiť preložený text ako celok na jednej strane nesmierne poučné (objavuje spôsoby a možnosti prekladu najrozličnejších prekladateľských úskalí) a na druhej strane veľmi radostné, ak nie škodoradostné, za čo ho netreba odsudzovať, ak kritizuje dielo niekoho iného, najmä renomovaného prekladateľa, a podarí sa mu nájsť kopu nezrovnalostí. Vtedy, ako som už kdesi napísal, ho zachvacuje až panenské zhrozenie, to ozajstné nepoškvrnené, nad nedbanlivosťou známeho prekladateľa, ktorý si dovoľí takú nehoráznosť, že ju odhalí aj študent končiacoho ročníka prekladateľsko-tlmočnickeho štúdia. Výsledky študentských zistení sa nedostávajú do vydavateľstiev najmä preto, že školy nevytvárajú pre študentov publikačné možnosti, kde by ich mohli uverejňovať a dokonca sa nimi aj pochváliť, respektíve ich rovno posielat' na adresy príslušných vydavateľstiev. Nedá mi však, aby som sa ne-

pochválil, veď napokon, kto iný by ma pochválil, že sa mi podarilo vydrankať finančné prostriedky od vedenia FiF UK na vydávanie deviatich víťazných prác z Prekladateľskej univerziády až do roku 2017. Do zborníka budeme okrem nich uvádzať aj spomínané študentské a doktorandské prekladové kritiky a budeme ho posielat' do vydavateľstiev. Okrem iného budú mať vo vydavateľstvách možnosť podľa uverejnených prekladov vybrať si pre seba aj nového, kvalifikovaného, navyše mladého prekladateľa.

Ako hodnotíte vývoj vo výučbe translatológie na Slovensku? Majú dnešní študenti prekladateľstva na rozdiel od študentov vašich čias nejakú výhodu?

Na Slovensku sa začalo vyučovať prekladateľstvo a tlmočníctvo na už spomínanom Inštitúte prekladateľstva a tlmočníctva Univerzity 17. novembra v Bratislave v roku 1970. Univerzita 17. novembra trvala na Slovensku len štyri roky a potom prešlo prekladateľstvo a tlmočníctvo na FiF UK ako študijný odbor. To znamená, že toto štúdium prebieha už štyridsaťdva rokov. Po roku 1989 sa otvorili ďalšie pracoviská v Nitre, Banskej Bystrici a Prešove a okrem toho sa podstatne zvýšili aj počty prijímaných študentov na tento odbor.

Z hľadiska spomínanej kvantity rozdiel spočíva v tom, že študentom sa v predchádzajúcom období mohli učitelia venovať takmer individuálne, ak si predstavíme, že krúžky

mali od päť do osem študentov. Dnes sú skupiny aj štvornásobne početnejšie, čiže odstup učiteľa od študenta sa zvyšuje, pričom tento odstup z nepochopiteľných dôvodov v súčasnosti podporuje aj metodika vyučovania a vyhlasuje ho dobre že nie za priekopnícky a, samozrejme, za nesmierne moderný. Ja ho skromne nazývam studený odchov a považujem ho za vyslovene kontraproduktívny v celej oblasti vzdelávania, nielen prekladateľstva a tlmočníctva.

Pokiaľ ide o samotnú výučbu prekladateľstva a tlmočníctva, domnievam sa, že je veľmi nejednotná a nezladená, akoby na každej škole postupovali podľa inej teórie a metodiky prekladu. Učebné osnovy sú často veľmi odlišné, neskoro sa začína s praktickou prekladateľskou a tlmočnickou prípravou, pričom podľa môjho názoru by sa mala nevyhnutne presunúť už do prvého ročníka, aby študenti za päť rokov štúdia prekladali a tlmočili čo najviac. Problémy nastávajú najmä vtedy, keď študenti prestupujú z jednej školy na druhú alebo na magisterské štúdium. Musia potom veľa vecí doháňať. Často sa stáva, že preklad a tlmočenie učia tí najmladší a najneskúsenejší učitelia, čím trpia najmä študenti. Tu je potrebné sa zjednotiť na tom, že preklad alebo tlmočenie by mal učiť len taký učiteľ, ktorý je sám prekladateľom a tlmočníkom a najlepšie, ak sa ešte dokáže orientovať aj v teórii prekladu alebo tlmočenia.

Dnešní študenti majú jednu obrovskú výhodu a tou je veľmi ľahký prístup k potrebným informáciám, ktoré študenti pred rokom 1989 museli veľmi ťažko zháňať a niekedy ani nezohnali. Na druhej strane je však problém orien-

tovať sa v takej záľáhe informácií, ak nemáme potrebné predbežné vedomosti, a preto mám pocit, že študenti sú schopní uveriť všetkému, čo objavia na internete a použiť to. Ak si dovoľím zaprotestovať proti ich výberu, ohúria ma vždy bohorovným tvrdením, že veď to našli na internete, čiže táto medzisieť sa vlastne stáva v ich očiach akousi novodobou modlou.

V predkapitalistickom období mali však študenti väčšie publikačné možnosti, lebo v každom denníku, každom časopise sa dala uverejniť poviedka alebo iný preklad. Vychádzalo sedem čísel Revue svetovej literatúry ročne. Takisto teoretické články sa dali ľahšie publikovať a dokonca za každý príspevok dostal autor honorár. Dnes je zase viac prekladateľských agentúr. V každom prípade je dôležité, aby všetky tieto možnosti študenti využívali, lebo len tak sa môžu vypracovať na kvalitných prekladateľov.

Je o vás známe, že ste stáli pri zrode Prekladateľskej univerziády, súťaže, v ktorej dodnes pôsobíte ako porotca. Ako hodnotíte kvalitu prihlásených prác? Nastáva v tejto oblasti pokrok či skôr regresia? Prečo?

Vo svojej pomerne dlhej pedagogickej činnosti som sa už zapojil do kadejakých vzdelávacích aktivít, ale musím konštatovať, že práve Prekladateľskú univerziádu kladiem jednoznačne na prvé miesto. Prebieha v atmosfére súperene-

nia, no zároveň medzi dvanástimi vybranými študentmi do druhého kola súťaže, ktorí postupne autorsky obhajujú svoj preklad, do tejto atmosféry preráža takmer hmatateľný pocit spolupatričnosti k jednej profesii. Sú to nezabudnuteľné okamihy pre nás porotcov, lebo sa stávame svedkami toho, s akým oduševnením, s akou erudíciou a často aj tvorivým potenciálom jednotliví súťažiaci odkrývajú svoje prekladateľské postupy a vysvetľujú prekladateľské riešenia. Celkom otvorene si dovoľím povedať, že kvalita predkladaných prekladov je naozaj vysoká, a to pracujem v porote, ktorá hodnotí umelecký preklad. Už niekoľko rokov sa na týchto autorských obhajobách zúčastňujú aj redaktori z niekoľkých vydavateľstiev a priamo na mieste si vyberajú zo študentov svojich budúcich spolupracovníkov. Celkom neskromne poviem, že takto sa najmenej pätnásť študentov dostalo k prekladaniu a už má knižný prekladový debut za sebou. Práve pre tento výsostne pragmatický moment z hľadiska vytvárania priestoru pre mladých kvalifikovaných, zdôrazňujem kvalifikovaných, prekladateľov na Slovensku považujem Prekladateľskú univerziádu za jeden z najlepších počinov Literárneho fondu a oboch slovenských prekladateľských spoločností.

Podľa čoho si vyberáte dielo na preklad? Oslovíte vydavateľa sám alebo to necháte naňho?

V zásade vydavateľa neoslovujem, nechávam sa prekvapiť, a ak mám možnosť, tak si vyberám z toho, čo ponúkajú. Pravdupovediac, veľký výber nie je. Zvyčajne nejde o nič svetoborné, ale predsa sa niekedy nájde aj nie-

čo pozoruhodnejšie. Ja som už nemal to šťastie prekladať najlepšie diela z anglickej alebo americkej literatúry, ako mali moji starší kolegovia za zlého socializmu. Vtedy odborníci z jednotlivých literatúr napríklad v rámci Slovenského literárneho fondu vytvárali pyramídy najlepších diel z tej-ktorej literatúry a posúvali ich vydavateľstvám, ktoré sa podľa nich snažili na pulty kníhkupectiev prinášať tú najkvalitnejšiu prózu či poéziu. Vtedy sme kultúrne a literárne dobiehali svet. Aj dnes ho dobiehame, ale trochu v inom duchu. Tento dobrý zvyk sa rokom 1989 skončil a začal sa medzi vydavateľstvami zápas o uchmatnutie najziskovejšej knihy a kvalita zostala kdesi v pozadí. Je priam skľučujúce, keď človek počuje vydavateľa vraviť, že musí najprv vydať tri, štyri brakové tituly, aby mohol vydať jeden hodnotný. Taký je princíp trhového mechanizmu v dobrom kapitalizme.

Ako si spomínate na svoj prvý preklad?

Neviem celkom presne, ako je myslená táto otázka, ale predpokladám, že sa myslí prvý knižný preklad. Prv než odpoviem na túto otázku, chcel by som ešte podotknúť, že pred rokom 1989 sa v rámci Slovenského literárneho fondu vytvorila prekladateľská organizácia – Ústredie slovenských prekladateľov – a po prvý raz v dejinách zaviedla úplnú evidenciu aktívnych prekladateľov umeleckej literatúry, ktorí museli svoju kvalifikáciu či kompetenciu potvrdiť v príslušných hodnotiacich komisiách. Vyššou formou evidencie sa stala registrácia a registrovaným

sa prekladateľ mohol stať len po niekoľkoročnej úspešnej prekladateľskej činnosti a po splnení istých kvantitatívnych a kvalitatívnych kritérií. S registráciou boli spojené aj isté výhody, ktoré ponúkal Slovenský literárny fond. To znamená, že aj ja som sa ako začínajúci prekladateľ najprv realizoval v prekladaní poviedok a ešte v jednom žánri. Praktizovali ho najmä v Revue svetovej literatúry, išlo o recenziu s ukážkami, ktorou sa predstavovali nové knihy. Napísala sa recenzia a preložilo podľa výberu prekladateľa 60 – 80 strán textu. Takto som napríklad predstavil aj román *Salmana Rushdieho Midnight Children*. Ja som názov preložil ako *Polnočné deti*, neskôr však vyšiel ako *Deti polnoci, ktovie prečo*. Čiže takto cez poviedky som sa doprekladal až k prvému knižnému titulu. Išlo o takmer päťstostranový životopisný román *Bohyňa – Tajné životy Marilyn Monroe*. Vyšiel v roku 1989 vo vydavateľstve *Smena*.

Dodnes si pamätám, akými roztrasenými rukami som preberal originál, hoci nešlo o nič mimoriadne, od zodpovednej redaktorky, ako som si priložil knižku k nosu a nasal z nej jej vôňu, aby som sa s ňou zblížil. A keď som si sadol za písací stroj, cítil som sa ako tvorca všehomíru. Pamätám si tiež, že som sa pri preklade poriadne zapotil a ešte viac, keď som plný očakávania preberal apretovaný rukopis. Našťastie som v ňom nemal celé more zásahov a nemusel som mnoho strán prepisovať. Vtedy sa totiž mohlo na strane opraviť, to znamená vygumovať, vyškrabať žiletkou a pod., myslím len zo päť chýb, aj to nie nejakých komplikovaných. Inak sa musela celá strana prepísať – nuž čo, ešte neboli počítače.

Ktorý preklad považujete vo svojej kariére za najťažší? Prečo?

Podľa môjho názoru nie je jednoduché odpovedať na otázku, čo je pri preklade ťažké a čo najťažšie. Ak človek pristupuje k akémukoľvek textu s bázňou a snahou odviešť čo najlepšiu prekladateľskú robotu, pričom má neustále pred očami toho takzvaného virtuálneho čitateľa, pre ktorého vlastne prekladá, potom býva každá preložená výpoveď ťažká, lebo musí zapadať do celého súboru výpovedí, z ktorých sa prekladaný text skladá. Prirodzene ťažký býva štýl autora originálu, spôsob jeho myslenia, na ktorý sa musí prekladateľ naladiť, výber vyjadrovacích prostriedkov, siahajúci od figuratívneho zobrazovania, cez odborné až terminologické, slangové, nárečové a pod. Toto všetko sa môže v knižke objaviť raz v menšej, inokedy vo väčšej miere. Ale aby som sa nevyhováral, uvediem dve knižky, ktoré neviem, či boli z prekladateľského hľadiska najťažšie, ale dali prekladateľovi zabrať. Názov prvej je Atlas druhej svetovej vojny a autori sú D. Jordan a A. West. Za preklad som získal Cenu Mateja Bela. Ide o monumentálne spracovanie vzniku a priebehu druhej svetovej vojny so všetkým, čo tvorí vojnu vojnou. Politikou, ekonomikou, vojenskou technikou a stratégiou, konkrétnymi bitkami, hrdinami a jednoduchými vojakmi, ktorí v bitkách bojovali, geografickými špecifikami a množstvom ďalších komponentov. Čiže zobrazovací záber je naozaj veľký a všestranný, a preto aj náročný na preklad. Druhý preklad, ktorý ma dosť potrápil, je knižka Iana McEwana Solar. Autor beletristickým spôsobom spracúva fyzikálnu

podstatu súčasných klimatických zmien a možnosti alternatívneho získavania energie najmä zo slnka, tzv. fotovoltaika. Okrem autorovho typického ironického nadhľadu mi, prirodzene, najviac problémov narobila spomínaná fyzika. Odpoveď na túto otázku zakončím tým, že ak má prekladateľ čas dôkladne sa pripraviť na konkrétny druh textu a vie, ako má pri preklade postupovať, nevidím dôvod, prečo by nemohol alebo nemal byť prekladateľsky úspešný.

Ako hodnotíte kvalitu v súčasnosti publikovaných prekladov (umeleckých i neumeleckých)?

Tradične vysokú kvalitu majú u nás zatiaľ preklady poézie, lebo do tohto druhu textu sa prekladatelia amatéri nemajú ešte odvahu púšťať, ale ktovie, či ju onedlho nenájdu tak, ako ju našli v prípade prozaických umeleckých diel, nehovoriac o odborných a populárno-náučných. Ak by som mal vychádzať z tých piatich, šiestich diplomových prác ročne, v ktorých študenti hodnotia konkrétne preklady, optimisticky by som sa na kvalitu dívať nemohol. Uvedomujem si však, že je to len malá vzorka, bola by potrebná väčšia, aby sa dalo zodpovedne hodnotiť a odpovedať na túto otázku. Pomerne vysokú kvalitu majú ešte aj dramatické preklady, lebo na javisko tiež zatiaľ nepúšťaajú ľudových prekladateľov, no už preklady pre rozhlas, televíziu a film vykazujú množstvo očividných a počuteľných nedostatkov, ktoré sa, žiaľ, šíria medzi ľuďmi ako mor a ten sa ním dá celkom rád nakaziť. A tých, čo tieto prekladateľské lapsusy poburujú, je menšina a nech ro-

bia, čo robia, nemajú im ako zabrániť, tak len znechutene mávnu rukou a spomínajú na peknú slovenčinu v televízii i v rozhlase z prechádzajúceho škaredého obdobia.

Akú radu by ste poskytli študentom, ktorí by sa v budúcnosti chceli venovať umeleckému prekladu?

V prvom rade by som im odporučil, aby veľa a veľa čítali, samozrejme, v študovanom cudzom jazyku, no ak chcú prekladať do slovenčiny, tak najmä slovenskú literatúru. Štylizovať sa totiž môžu naučiť len od majstrov slova, ktorí to naozaj vedia, presne tak ako pri iných druhoch činností. Spoliehať sa na slovník nestačí. Treba si robiť vlastný slovník výrazov pre konkrétne životné situácie, slangu, profesionalizmov, argotu, všímať si, ako sa verbálne umelecky zobrazuje príroda, človek, najrozličnejšie predmety, prsto všetko okolo nás a funkčne to pre svoje potreby využívať a ďalej rozvíjať. Nosiť so sebou malý notes a len čo niečo začujeme, hneď si to zapísať ako vzácny úloвок pre ďalšie použitie. Všeobecne sa hovorí, že preklad a tlmočenie sú celoživotné aktivity a to, čo som spomínal pred chvíľou, nevyhnutne patrí k nim. Treba žiť v jazyku a s jazykom, mať ho rád, s radosťou ho používať, ustavične v ňom objavovať čosi nové a neprestávať ho pestovať. Nedať sa balamutiť multikulturalizmom či interkulturalizmom, lebo všetky izmy sú vždy len prechodné, čochvíla pominú a prídu iné, nové a celkom iste znovu najlepšie. Treba si uvedomiť, že slovenský prekladateľ by mal svojou

prácou obohacovať slovenskú kultúru a slovenský jazyk a každý iný zase svoju kultúru a svoj jazyk, možno potom by sme mali na svete menej problémov. Okrem toho by som si dovoľil ešte odporučiť to, čo zaznelo z citovaných slov Jozefa Felixa. Nikdy sa nepúšťať do prekladu bez dôkladného predpríjmu, ním si prekladateľ nahrádza absenciu spoločenského kontaktu s autorom, ktorého prekladá. Keby s ním bol v priamom kontakte, mohol by sa ho rovno opýtať na to, čo mu nie je jasné, keďže nie je, musí sa s ním zoznámiť sprostredkovane cez pomocný materiál. Ním si vlastne vytvára primeranú spoločenskú atmosféru, aby okrem ľahko rozlíšiteľných prvkov autorovho odkazu zachytil aj jeho veľmi jemné, naoko len veľmi ťažko vnímateľné znaky. V prípade odborného textu je to štúdium paralelných textov, ktoré nám umožnia adekvátne sa vyjadrovať v danom odbore.

Otázky formulovali:

Martin Djovčoš a Martin Kubuš

ČO BOH POVEDAL. ČI NEPOVEDAL?

LUCIA ŠUŇAVSKÁ
lucia.sunavska@gmail.com

Práca je kritickým pohľadom na preklad knihy *The Shack* kanadského autora W. P. Younga, ktorá vyšla v slovenčine pod názvom *Chatrč* vo vydavateľstve Tatran v roku 2009.¹ Je napísaná formou eseje a poukazuje na viaceré, aj keď ani zďaleka nie na všetky nezrovnalosti medzi originálom a prekladom, či už po stránke sémantickej, expresívnej či štylistickej. Venuje sa konkrétnym riešeniam, navrhuje ich alternatívy a pýta sa na príčinu týchto neekvivalencií. Odpoveď nie je súčasťou tejto práce, jej hľadaniu podriadila autorka výskum v rámci svojej bakalárskej práce, ktorú úspešne obhájila na FHV UMB pod názvom *Interpretačno-translačná analýza knihy Chatrč od W. P. Younga*. V nej ponúka niektoré potenciálne vysvetlenia príčin neadekvátnych prekladateľských riešení.

Chatrč. Veľavravné. Pretože v našom malom slovenskom čitateľskom svete sa ťažko nájde niekto, kto by ju krátko po uvedení na trh nezazrel na naj-

¹ Preklad: Jana Kantorová-Báliková.

vychytenejších miestach kníhkupectiev. Alebo o nej aspoň čo-to nezačul. A potom sú takí, a na naše pomery ich vôbec nie je málo, ktorí ju aj čítali.

Písať by som vlastne chcela ani nie tak o tom, že sa jej na Slovensku predalo okolo osemdesiat tisíc (!) kusov a že ju čítali ľudia všetkých vekových kategórií, a vlastne ani o tom, čo vyvolala, pretože ohlasy na ňu boli skutočne rôznorodé, keďže sa dotýka najvnútornejšej otázky ľudského bytia Bytiu.

V tejto eseji by som sa chcela skôr zamerať na niektoré konkrétne prekladateľské riešenia, pretože až na jeden celkom zaujímavý kritický názor týkajúci sa jazykovej stránky knihy som doposiaľ nikde nenašla odbornú či neodbornú poznámku k jazyku prekladu z hľadiska ktorejkoľvek roviny. Samozrejme, nenárokujem si na úplnosť, pretože som zaiste nepreskúmala úplne všetky zdroje.

Áká *Chatrč* vlastne je? *The Shack* je, podľa mňa, veľmi podnetná. Má zaujímavý dej, ukrýva hlboké myšlienky, vyvádza z koľají stereotypov, otriasa skostnatenými presvedčeniami, ponúka nové pohľady. A teda, aká je *Chatrč*? Skoro taká ako *The Shack*. Skoro.

To, že s *Chatrčou* nie je niečo v poriadku, som si pri prvom čítaní všimla na strane 67. Až? Áno, veď to poznáte. Zaujímavý dej vás vtiahne a necháte sa unášať. Hoci, sem-tam čosi vyruší, ako napríklad slovo *mätež* (áno, spisovné a správne, ale úprimne, nezaváňa dlhovekosťou a nevyvoláva podobné emócie ako apatieka, švec či árešť?) alebo *futro dvier* (hovorové, ako uvádza KSSJ), *doplniť pohonné hmoty* (to zas príliš administratívne, namiesto jednoduchého „natankovať“), *trafený trkvas* (v origináli „loony kook“ z úst našťvaného päťdesiatnika), *supraracionalita* (teda „mimorozumová skúsenosť“, pojem „supraracionalita“ v slovenčine neexistuje), *hmotná komunikácia* (nech si už čitateľ predstaví pod tým čokoľvek, autor mal na mysli „an overt communication“), *vírivá kakofónia* (hádám si čitateľ domyslí alebo vyhľadá pojem hudobnej vedy), *kostolná spiritualita* (zaujímavé slovné spojenie, pod ktorým sa dá predstaviť všeličo) či konštrukcia *uskutočňovať obchodné telefonáty pre svoju v meste sídliacu firmu* (trochu kostrbaté prekladateľské riešenie), aby som spomenula aspoň niektoré.

Tak som sa dostala na stranu 67, kde sa Ježiš sám predstavuje ako „Hebrej z Judášovej rodiny“. To ma zaskočilo. Myslím si, že aj úplný ateista či človek, ktorý

nikdy neprekročil prah kostola či inej modlitebne, vie, kto bol Judáš. Na to nie je potrebná príslušnosť k žiadnej náboženskej komunite. Príbeh Ježišovej zrady i meno zradcu sú dobre známe a to meno sa u nás často používa i ako antonomázia. A aj keď je zrejmé, že v tých časoch bol „každý s každým rodina“, predsa len zaradiť Ježiša a Judáša do tej istej rodiny je trochu prehnané. Ide totiž o „Júdov kmeň“. Na krátke vysvetlenie, v Evanjeliu sv. Matúša je uvedený rodokmeň Ježiša Krista, kde Júda je jeden z dvanástich Jakubových synov, cez ktorého vedie línia od Abraháma po Ježiša. Keďže od Júdu po Ježiša je 40 pokolení, ťažko hovoriť o „rodine“ v pravom slova zmysle, čo by sa dalo vyriešiť spojením „z Júdovho rodu“. A aby to nevyzeralo, že ťarcha rozhodovania o tom, či ide o Júdu, alebo Judáša spočíva na pleciach prekladateľa, musím podotknúť, že originál uvádza „*Hebrew from the house of Judah*“, kde sa vlastne „family“ ani nespomína. A len dodatok, Judáš je v angličtine „Judah“, takže rovnako ako v slovenčine sú „Judah“ a „Judas“ dve odlišné mená a na toto zistenie nie je potrebné teologické vzdelanie ani členstvo v cirkvi či v zbere. To sa dá „vygúgliť“.

Pôvodne som svoju esej, či skôr kritický príspevok, chcela nazvať „*A Cherry on a Piece of Pie*“. Je to akási „mätež“ slovenskej metafory a posunutého anglického frazeologizmu. Čo ma k tomu viedlo? Názov šiestej kapitoly *Kúsok π* . Doslova a dopísmena. Je to doslovný preklad anglického názvu spomínanej kapitoly *Piece of π* . Považujem za zbytočné vysvetľovať, že hoci sa u nás grécke písmeno, ktoré predstavuje hodnotu Ludolfovho čísla, číta „pí“, v angličtine sa vyslovuje totožne so slovom „pie“ (teda „páj“), a že keď si rodený, prípadne naturalizovaný anglofón prečíta názov šiestej kapitoly, hneď mu je jasné, že ide o „piece of pie“ a podľa toho očakáva, čo sa bude diať. Čo si predstaví slovenský čitateľ pod názvom *Kúsok π* ? Kružnice alebo kruhy? Ak je hodnota π približne rovná 3,14, koľko je „kúsok“ z toho? Bude čitateľ očakávať „kúsok matiky“ v tejto kapitole, ťažké vzorce či krkolomné matematické definície? Podľa mňa sa tu nedá hovoriť o exotizácii prekladu, ale o absolútnom nepochopení originálu! V prekladateľskom procese nenastal prenos obsahu ani funkcie. Zachovala sa len forma.

Šiesta kapitola je rozhovorom osôb v kuchyni, na pozadí ktorého jedna z nich pripravuje večeru, okrem iného pečie „páj“. A práve šiesta kapitola je z pohľadu

prekladu naozaj čerešničkou. Rada by som uviedla všetky zaujímavosti tých dvanástich strán. Pre nedostatok priestoru sa pokúsim naservírovať aspoň zopár tých „najšťavnatejších“ kúskov. A ako hovorí názov tejto eseje, budú to výroky znenitej kuchárky.

Predtým však stručné uvedenie do deja. V čase tuhej zimy prichádza Mack, otec piatich detí, do hôr, do akejsi rozbitej chaty, ktorá je hlavným dejiskom podstatnej časti príbehu, a od ktorej je odvodený aj názov diela. Mack sa v chatrči stretáva s Bohom, ktorý je predstavený v troch osobách: tučná černoška Tato, Ježiš – tak, ako je obvykle zobrazovaný a jemná Aziatka Saraju, ktorá je obrazom Božieho Ducha. Chatrč sa ale náhle zmení v útulnú chalúпку a zima navôkol sa príchodom Macka premieňa na teplú a voňavú jar. Gro rozhovoru šiestej kapitoly sa odohráva v kuchyni a témou je Mackov vzťah k Bohu i vzťah Boha k Mackovi a k ľuďom vôbec.

Prvým „chutným“ kúskom sú slová, ktoré Ježiš vyslovil o Tato: „*Je to číslo! Vždy môžeš rátať s tým, že ňa vytočí...*“ Tá veta síce ďalej šťavnato pokračuje, ale myslím, že sa stačí zastaviť pri tom, že človek sa môže vždy spoľahnúť na to, že ho Boh „vytočí“. I keď to KSSJ neuvádza ako jeden z významov, predsa je zrejmé, že spojenie „vytočiť niekoho“ znamená v slovenskom jazykovom úze „nahnevať, našťavať niekoho“. A predpokladám, že v takom zmysle to v tomto prípade aj bolo použité. Ale naozaj Boh ľudí „štvá“? Je to, zdá sa, dosť individuálny posun. W. Paul Young opisuje Boha ako toho, na ktorého sa dá spoľahnúť „*to throw you a curve or two*“, čo vo význame prenesenom z bejzbalu znamená „*to confuse someone by doing something tricky or unexpected*“, teda „zmiasť, popliesť niekoho niečím nečakaným alebo nejakým trikom“. Nedalo by sa potom povedať, že „vždy môžeš rátať s tým, že ňa prekvapí“ alebo „vždy je plná prekvapení“?

„*Ja robím v dielni projekt z dreva.*“ Táto výpoveď je štylisticky inadekvátnym prekladateľským riešením, z hľadiska medzipriestorového faktora v preklade – neprirodzenou exotizáciou. Poznajúc trochu realie, viem, že anglofóni majú na všetko projekt: na varenie, vyšívanie, umeleckú tvorbu, remeslá, štúdium, prácu. Kým v angličtine je projektom samotná práca, v slovenčine sa „projekt“ používa ako plán, náčrt toho, čo sa má urobiť, zvyčajne na papieri, ako napríklad „projekt

stavby“, „projekt financovania“. (Hoci je pravda, že dnešní žiaci a študenti „projektujú“ jedna radosť: projekt z angličtiny, z informatiky, z biológie, z dejepisu... z čohokoľvek, lenže je to len akási „úloha navyše“.) Teda to, že Ježiš „robí v dielni projekt z dreva“ je prekladateľské „riešenie“ z originálu: „*I am working on a wood project in the shed*“. Alternatívnymi riešeniami by mohli byť napríklad: „v dielni ma čaká ešte nejaká stolárska robota“ alebo „v dielni mám rozrobenú istú stolársku prácu“, alebo „potrebujem ešte dokončiť jednu stolársku robotu“.

Ďalším kúskom je veta: „*Tato sa znova obrátila tvárou k nemu, teraz mala v rukách múku a šišku*.“ Veľmi zaujímavé. Teoreticky je možné mať v rukách ešte neupečenú šišku, možno s trochou múky, ale ako si predstaviť, že „mala v rukách múku a šišku“? Ak už mala hotové, hoci zatiaľ neupečené, šišky, nepotrebovala múku. A ak ešte mala v rukách múku, asi ešte nemala hotové šišky. Ako si to vysvetliť? Podľa mňa je nevysvetliteľné, ako sa z pôvodnej vety: „*Papa turned back to face him, now with flour and dough in her hands*“, kde sa o šiške nič nehovorí, stala výpoveď obsahujúca šišku. Ide síce len o jedno slovíčko a či mala ruky špinavé od múky a cesta, alebo mala v rukách múku a šišku, to podstatu až tak nemení, no nedá mi nepoukázať na tento negatívny významový posun, pretože to často bolo na „páj“, nie na šišky.

„*Väzni ma nezaujímajú*.“ Tak toto doslova povedala prvá božská osoba v preklade knihy *Chatrč*. Nechcem si predstaviť tých, ktorým sa táto kniha dostala do rúk za mrežami. Asi nepotrebovali počuť, že Boha väzni nezaujímajú. Dobre, z kontextu ďalej vyplýva, že reč je o slobode a že Boh nepotrebuje bábky, ktoré by konali jeho vôľu, ale slobodného človeka, ktorý sa pre to sám rozhodne. Je ale niečo, teda presnejšie niekto, kto Boha nezaujíma? Čo o tom hovorí autor? Aké slová v origináli vložil autor do úst Boha? „*I'm not interested in prisoners*.“ Zisťujeme, že je to doslova to isté, a preto sa treba pokúsiť o hlbší prienik do významu výpovede a štylisticky ju upraviť tak, aby zachovala svoj skrytý zmysel. Je potrebné prečítať originál aj „medzi riadkami“ a neprekladať len „word for word“. Napríklad: „Mne nejde o to, aby ľudia boli mojimi väzňami“ alebo „Nechcem mať z ľudí väzňov.“ A možno najvýstižnejšie by bolo: „Nepotrebujem vazalov.“

Pomaly sa blížíme ku koncu kapitoly, kde nachádzame ďalší z negatívnych po-

sunov. Mack obviňuje Boha Otca, teda Tato, že opustila Ježiša, keď trpel na kríži, pretože nedokáže pochopiť, že Boh človeka neopúšťa, bez ohľadu na to, ako to človek v danej chvíli subjektívne vníma. Tato argumentuje takto: „*Will you at least consider this: When all you can see is your pain, perhaps then you lose sight of me?*“ Tým chce povedať, že človek, ktorý nedokáže vo chvíli utrpenia vnímať nič okrem svojej vlastnej bolesti, nie je vtedy schopný „vidieť“ Boha. Teda: „Napadlo ti niekedy, že možno ma nevidíš práve preto, že si plný svojej vlastnej bolesti/príliš zameraný na vlastnú bolesť?“ A čo hovorí Tato v *Chatrči*? „*No pouvažuj o tomto: Keď všetko, čo môžeš vidieť, je tvoja bolesť, azda ma strácaš z dohľadu?*“ Ťažko k tomu niečo dodať.

Práve „vďaka“ doslovnému prekladu a nepochopeniu významu frázového slovesa nastal i ďalší negatívny posun. Tato vysvetľuje Mackovi, ako sa v skutočnosti skončil Ježišov príbeh: „*Don't forget, the story didn't end in his sense of forsakeness. He found his way through it to put himself completely into my hands. Oh, what a moment that was!*“ Teda hovorí, že Ježišov životný príbeh sa neskončil jeho prežívaním opustenosti, ale že „sa z toho dostal“ tak, že svoj život, seba samého, celkom odovzdal Otcovi, čiže do rúk Tato. V preklade Tato hovorí toto: „*Nezabudni, príbeh sa neskončil v tom zmysle, že by som ho bola zradila. Našiel svoju cestu a úplne sa vložil do mojich rúk. Bola to nádherná chvíľa.*“ V akom „tom zmysle“? Veď išlo o Ježišovo „vnímanie“ opustenosti. A akú cestu našiel? Ježiš predsa žiadnu cestu nehľadal. Ako dokonca sám o sebe hovorí v evanjeliách: „Ja som Cesta.“ „*Find way through*“ nie je hľadaním cesty, aj keď v konečnom dôsledku nájdenie riešenia je hádam do istej miery nájdením cesty. V origináli však ide o to, že Ježiš, napriek tomu, že skutočne prežíval opustenosť, našiel „riešenie“ a odovzdal sa do rúk svojho Otca. (Dá sa to porovnať s 23. kapitolou Lukášovho evanjelia.)

No, a predsa tu máme trochu matematiky, aj keď nesúvisí s kruhom: „*Problém je v tom, že veľa ľudí sa usiluje pochopiť, kto som a zvolia taký spôsob, že zoberú najlepšie verzie samých seba, umocnia ich na ixsťu, dodajú všetku dobrotu, ktorú si vedia predstaviť, čo často nie je priveľa, a to nazvú Bohom.*“ Kostriboť tejto vety skutočne udivuje. Z hľadiska štylistiky je výber lexikálnych prostriedkov a ich syntaktické usporiadanie dosť nešťastné. Aby sme to mohli rozobrať, pozrime sa

znova na originál: „*The problem is that many folks try to grasp some sense of who I am by taking the best version of themselves, projecting that to nth degree, factoring in all the goodness they can perceive, which often isn't much, and then call that God.*“ Konštrukcia „a zvolia taký spôsob“ je, podľa mňa, ťažkopádna a dala by sa nahradiť jednoduchšou: „a (robia) to tak“. Spojenie „najlepšie verzie samých seba“ by možno bolo lepšie vyjadriť ako „to najlepšie zo seba“ alebo „ideálnu predstavu o sebe samých“. „Umocnia ich na ixstú“ – vo všeobecnej definícii sa umocňuje na „n-tú“ (znamená to n-tý, posledný člen radu, teda dalo by sa povedať nekonečný člen, čo by aj v tomto kontexte dávalo zmysel a vlastne to tak uvádza aj originál), a keď už na x-tú, čo je to za zápis „ixstú“? „Dodajú dobrotu, ktorú si vedia predstaviť“ – prečo by si ju predstavovali, veď „perceive“ znamená „vnímať, uvedomiť si“? Navrhujem: „prirátajú k tomu všetko to dobré, čo sú schopní vnímať okolo seba, čoho však často nebýva veľa“.

Predposlednou pochútkou z toho, čo vyberám, je vyhlásenie: „*Nie som len najlepšia verzia toho, čo si viete predstaviť. Som oveľa viac ako to, nad a za všetkým, o čo ste schopní prosiť alebo uvažovať o tom.*“ Aj keď sa mi nepáči ani prvá veta, jednak preto, že je opäť doslovným prekladom vety „*I'm not merely the best version of that you can think of*“ a aj preto, že výberom jazykových prostriedkov nekladie dôraz na to, čo je dôležité, nechcem sa pri nej zastavovať, lebo druhá veta je oveľa „vyberanejšia“. Opäť ide o náhradu slova slovom, ale aj o nepochopenie významu. V origináli sa nič nehovorí o „prosení“: „*I am far more than that, above and beyond all that you can ask or think.*“ Je predsa rozdiel medzi „ask“ – „pýtať sa“ a „ask for“ – „prosiť o, žiadať“. Boh chcel povedať, že svojim bytím úplne presahuje ľudské predstavy a intelektuálne schopnosti, že človek nie je schopný predstaviť si ho, lebo je oveľa väčší ako ľudské myšlienky o ňom a v slove „ask“ sa skrýva fakt, že aj keby človek dostal odpovede na všetky otázky, ktoré má o Bohu, stále by nevedel, aký je, pretože v otázkach človeka sa odráža jeho rozumová, zmyslová či nadzmyslová skúsenosť a tú Boh nekonečne prevyšuje.

A na záver ešte jeden, trochu objemnejší, kúsok. Spojila som dve vyjadrenia, pretože súvisia: „*Žijem v štádiu ustavičnej spokojnosti, čo je normálny stav mojej existencie*“ a „*Stvorili sme vás, aby ste sa na tom zúčastňovali. No potom sa Adam,*

ako sme predpokladali, rozhodol ísť svojou cestou, a všetko sa to pohnojilo.“ Tak po prvé, ako sa dá žiť v „štádiu“ ustavičnej spokojnosti, keď štádium je etapa, stupeň, niečo, čo nie je konečné, trvalé, niečo, po čom nasleduje niečo ďalšie? V origináli sa dvakrát opakuje slovo „stav“: „*I live in a state of perpetual satisfaction as my normal state of being.*“ Myslím si, že v oboch prípadoch sa dá úplne vynechať bez zmeny významu: „Žijem v ustavičnej spokojnosti, čo je pre mňa úplne normálne.“ Dalo by sa ešte polemizovať o „ustavičnej spokojnosti“, pretože „satisfaction“ je aj „naplnenie“, ale to nechajme teraz tak. Po druhé, výraz „ako sme predpokladali“ vo mne vyvoláva pocit, že Boh je akýsi namyslený teoretik, ktorý je pyšný na to, že jeho predpoklady a odhady sa naplnili. Originál hovorí: „*We created you to share in that. But then Adam chose to go it on his own, as we knew he would, and everything got messed up.*“ „As we knew he would“ nie je to isté ako „ako sme predpokladali“. Možno je to môj subjektívny pocit, ale preklad je podľa mňa chladnejší. Asi je to slovíčkom „know“. Ak niečo viem, tak to nepredpokladám, pretože to viem. Boh chcel povedať, že i keď vedel, že človek sa môže rozhodnúť a rozhodne sa proti jeho vôli a plánu, aj tak „riskoval“ a „šiel do toho“: „Ale Adam sa rozhodol ísť svojou vlastnou cestou, a vedeli sme, že pôjde.“ A do tretice, že sa niečo „pohnojilo“ nie je síce vulgárne, ale v texte vôbec nesedí, je príliš expresívne. Pokojne by sa dalo povedať „a tým sa všetko prevrátilo naruby“.

Čo dodať na záver? Nevieľ. Riešenia, ako ich ponúkam, nie sú jediné a možno ani najlepšie, ale omylov, či už lexikálnych, syntaktických alebo sémantických, je nielen v šiestej kapitole *Chatrče* viac než dosť. Nerozumiem tomu. Nevieľ, prečo je to tak. Myslím, že pre časové a priestorové dôvody sa nedostala k slovu účelová kritika prekladu ani poctivá jazyková redakcia. Avšak kniha sa kupuje (a azda ešte číta). To dokazujú čísla. Ale sú vysoké čísla predaných kusov tým jediným, čo nás zohreje pri srdci a zabezpečí pocit zadosťučinenia a dobre vykonanej práce?

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

YOUNG, W. P.: *Chatrč*. Bratislava: TATRAN, 2009, 200 s.

YOUNG, W. P.: *The Shack*. London: Hodder & Stoughton, 2008, 304 s.

GROMOVÁ, E.: *Kapitoly z úvodu do prekladateľstva I*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 1998, 99 s.

HUŤKOVÁ, A.: *Vybrané kapitoly z teórie prekladu literárno-umeleckých textov*. Banská Bystrica: Filologická fakulta UMB, 2003, 108 s.

ПОРОВИЧ, А.: *Теорія уміського перекладу. Аспекти тексту а літерарної метаконіунікації*. Bratislava: Tatran, 1975, 293 s.

<http://www.katechizmus.sk/> (§ 1731)

<http://www.svatepismo.sk/listovat.php?kniha=47>

<http://slovníky.korpus.sk>

<http://www.thefreedictionary.com>

NA TÉMU PREKLADU DIALÓGOVÝCH LISTÍN AMERICKÝCH KRIMINÁLNYCH SERIÁLOV

TERÉZIA ŠTUBNIAKOVÁ
terezia.stubniakova@gmail.com

Dabing je súčasťou každodenného života väčšiny Slovákov. V dnešnej dobe sa už nik nepozastaví nad tým, že americký herec rozpráva plynule po slovensky. Nie je to nič zvláštne. Nadabovali ho. Slovensko je takzvanou „dabingovou krajinou“ a väčšina ľudí si nevie predstaviť, že by svoj večerný film alebo seriál musela pozeráť s titulkami. Už fakt, že filmy v kinách vysielajú s titulkami, odrádza mnohých starších divákov od ich návštevy, pretože „to nie je po našom“. Ľudia si jednoducho zvykli, že sa im seriáloví a filmoví herci prihovárajú slovenčinou, prípadne češtinou. Dokonca aj češtinu počuť zo slovenských televízií zriedkavejšie ako pred pár rokmi. Najnovšie filmy a nové série seriálov sa dabujú do slovenčiny a český dabing zaznieva čoraz menej. Dá sa povedať, že v posledných rokoch sa do slovenčiny dabuje vo veľkom a rýchlo. Málokto si však uvedomí, čo všetko musí predchádzať tomu, aby si svoj obľúbený seriál mohol vychutnať v slovenskom jazyku.

Základom celého procesu dabingu je preklad dialógovej listiny. Bez prekladu dialógovej listiny by svoju prácu nemohli vykonávať ani dabingoví herci, ani majster zvuku či dabingový režisér. Je zaujímavé, že mená týchto ľudí sa, na rozdiel od mena prekladateľa, objavujú či už pri záverečných, alebo úvodných tituloch filmov alebo seriálov. Zdá sa, že prekladateľ sa stáva v slovenskom dabingu anonymnou osobou. Niekedy to vyzerá, akoby profesia dabingový prekladateľ na Slovensku ani neexistovala. Študenti prekladateľstva a tlmočníctva nemajú možnosť absolvovať semináre, kde by si vyskúšali preklad dialógovej listiny pod dohľadom odborníka. Taktiež je takmer nemožné nájsť slovenskú odbornú publikáciu, ktorá by sa venovala audiovizuálnemu prekladu. Poslednou publikáciou, v ktorej sa môžeme dozvedieť, akých zásad by sa mal prekladateľ dialógovej listiny pridržovať, je kniha Gregora Makariana *Dabing*, napísaná v roku 2005, v ktorej autor venuje jednu kapitolu dabingovému prekladu. Ten však operuje s dvoma profesiami. Profesiou prekladateľa dialógovej listiny a profesiou úpravcu dialógov. Pre každú z týchto profesií uvádza niekoľko základných pravidiel. (Makarian, 2005) Problémom je, že na Slovensku je zvyčajne prekladateľ dialógovej listiny a úpravca dialógov jedna a tá istá osoba. Tento človek musí dialógovú listinu preložiť a pritom dbať na to, aby bola jeho slovenská verzia synchronná s pohybmi pier pôvodného herca, čím dosiahne dojem, že herec „hovorí po slovensky“. Táto úloha je nesporne náročná. Na rozdiel od umeleckého prekladu si prekladateľ nemôže pri odborných termínoch alebo skratkách dovoliť siahodlhé vysvetľovanie ani poznámku pod čiarou. Preklad prekladateľa dialógovej listiny sa musí v prvom rade dobre počúvať a musí byť synchronný. Málo ľudí si uvedomuje, že preložiť dialógovú listinu je omnoho náročnejšie ako preložiť román. A aj napriek tomu sa prekladu audiovizuálnych diel venuje na Slovensku neporovnateľne menšia pozornosť ako prekladu beletrie. Kritika audiovizuálneho prekladu na Slovensku neexistuje. Dalo by sa povedať, že sa považuje za nižší žáner ako preklad beletrie. Veď je to len film alebo seriál. Človek si ho pozrie a zabudne. Komu na tom záleží? Po prečítaní niekoľkých príspevkov z internetových fór môžeme zodpovedne vyhlásiť, že niektorým ľuďom áno. Diskutujúci sa sťažujú predovšetkým na zle vybrané hlasy, mäťúce dialógy a neslovenské vety. Zvyšní

prispievajúci s nimi alebo súhlasia a pridajú zopár svojich skúseností a poznámok, alebo nesúhlasia a obvinia ich z toho, že si ako „typickí Slováci“ nevážia nič, čo bolo vyprodukované v ich rodnej zemi a vyzdvihnú slovenský dabing typickými príkladmi ako dabing seriálov *Priatelja*, *Dempsey a Makepeaceová*¹ alebo *Frasier*. Práve seriály sa stali predmetom nášho skúmania. Spomenuté seriály nepochybne patria k skvostom slovenského dabingu, no ako sú na tom seriály, ktoré vysielajú slovenské televízne stanice v súčasnosti a ich premiérové časti sa stále v USA natáčajú?

Najväčšiu časť produkcie seriálovej tvorby v USA tvoria kriminálne seriály, a preto tento žáner dominuje aj vo vysielaní slovenských televíznych staníc. Ne-prejde deň, aby sme si nemohli pozrieť americkú kriminálku. Všetky tri druhy *CSI*, *Kosti*, *Klamári*, *Dexter*, *Myšlienky zločinca*, *Mentalista*, *Vtierka Castle*, *NCIS*, *Zákon a poriadok* a mnohé iné môžu slovenskí diváci denne sledovať v reprízach, premiérach a rôznych dopoludňajších, popoludňajších, večerných či nočných hodinách. Keďže je tento žáner sledovaný, v USA sa natáča, slovenské televízie ho nakupujú a dabingové štúdiá vytvárajú dabing.

Ako sme už spomínali, základom dabingu je preklad dialógovej listiny. Preto sme sa rozhodli objektívne zhodnotiť úroveň prekladu dialógových listín amerických kriminálnych seriálov a zistiť, v čom majú internetoví kritici pravdu.

Analyzovali sme štyri americké kriminálne seriály, konkrétne *Kosti*, *Mentalista*, *CSI: Kriminálka New York* a *Klamári*. Seriál *Mentalista* vysielala v slovenskom znení televízia Markíza naposledy na jeseň roka 2012 a tiež sa objavil na televízii DOMA. Ostatné tri seriály vysielala televízia JOJ takmer každý deň v dopoludňajších a večerných hodinách. Z každého z týchto seriálov sme vybrali dve časti a prostredníctvom porovnávania originálnej a nadabovanej verzie sme sa snažili zhodnotiť kvalitu ich prekladu. Epizódy boli vyberané náhodne, keďže nie všetky sú dostupné na internete. Snažili sme sa však vybrať dve epizódy odvysielané v dlhšom časovom rozmedzí. Chceli by sme pripomenúť, že prostredníctvom tejto

1 Seriál *Dempsey a Makepeaceová* prekladal okrem iných aj A. Keníž – pozn. red.

analýzy sme nechceli znevážiť prácu prekladateľov alebo úpravcov dialógov. Naším cieľom bolo objektívne zhodnotiť kvalitu ich práce.

Po ukončení analýzy sme zistili, že chyby, ktorých sa prekladatelia dialógových listín amerických kriminálnych seriálov najčastejšie dopúšťajú, by sa dali rozdeliť na dve základné skupiny:

1. chyby, ktoré si divák môže všimnúť aj bez porovnania originálu a jeho nadabovanej verzie,
2. chyby, ktoré sa nedajú spozorovať bez porovnania originálu a prekladu.

Najčastejšou z prvej skupiny chýb boli vetné konštrukcie, ktoré na slovenského diváka môžu pôsobiť neprirodzene. Spôsobil ich buď zlý slovosled, zle vybrané slovo, alebo slovné spojenie a v niektorých prípadoch kombinácia uvedených chýb, a tak sa pri sledovaní svojho obľúbeného seriálu môžeme dozvedieť, že „Booth by nezabíjal utopením“ (Kosti) a obeť utrpela „vážnu traumú vretennej a laktovej kosti“ (Kosti). Doktorka Brennenová pri určovaní miesta, kde sú položené vedecké časopisy, povie svojmu asistentovi: „Mala by tam byť ich kopa, vedľa leguána“ (Kosti). Ďalej sa dozvedáme, že Booth a Brennenová „v minulosti priznali city, ktoré k sebe pocitovali“ (Kosti) a Guthri je „drobný zločinec“ (Mentalista), zatiaľ čo sa Angela vyjadří, že „vôňa variaceho sa mäsa v tebe vzbudzuje chuť jest“ (Kosti). Patric Jane oznámi matke obete, že jej manžel je „polovica dôvodu prečo pije“ (Mentalista) a zhodnotí, že obvinený má „veľmi lojálneho psa“ (Mentalista). Vypočúvaný na otázku, kto mu volal, odpovie: „Bol to nejaký chlap a vyhrážal sa, aby som jej dal pokoj“ (Mentalista). Vyšetrovateľ nám pri profilovaní vraha povie, že „Toto je štýl jeho rezania“ (Mentalista). Patric Jane nám pri objasňovaní celého prípadu oznámi, že „len jeden človek mohol cítiť potrebu mať taký osobný predmet“ (Mentalista) a Theresa Lisbonová povie manželke obete: „Vidíme možnosť, že ten bombový útok zariadil Walter“ (Mentalista). Najviac podobných zvrátov sme zaznamenali v seriáli *CSI: Kriminálka New York*. Tam sa pri identifikácii obete dozvedáme, že „Na súdoch naňho ležalo 19 žalôb“ (CSI: Kriminálka New York). Detektív Mac Taylor nám povie, že „Tie diely sú posúvateľné, presne ako v tej detskej skladačke pätnástke“ (CSI: Kriminálka New York). Slovenský divák

pritom žiadnu podobnú detskú skladačku nepozná. Ide totiž o posuvnú číselnú skladačku, v ktorej je úlohou dieťaťa zoradiť čísla posúvaním očíslovaných kociek. Ďalej nám vyšetrovatelia oznámia, že „*tu bude viac možností pre vstup*“ (CSI: Kriminálka New York) a pri skrytom vypínači upozorní detektív svoju kolegyňu, že ju vypínač „*provokuje zistiť, ako zapnúť svetlo*“ (CSI: Kriminálka New York).

Z niektorých viet taktiež cítiť vplyv anglického jazyka, najmä čo sa týka predložiek. Stane sa, že si vypočujeme vety: „*Za čo ma obviňuješ? Za tú fujavicu, či za čo?*“ (Kosti), kde celkom jasne cítiť vplyv originálnej vety „*You blame me for what? For the no match or the blizzard?*“ Prekladateľa očividne poplietla predložka „*for*“, ktorá sa používa vo význame „*za*“ a zabudol, že na Slovensku v takejto vetnej konštrukcii obviňujeme „*z niečoho*“. Zle použitú predložku sme postrehli aj vo vete „*V posledných pár mesiacoch sa toho veľa udialo*“ (Kosti). Tu by bolo vhodnejšie použiť predložku „*za*“. Taktiež tu cítiť vplyv angličtiny „*A lot has happened in the last few months.*“

Jediný seriál, v ktorom sme túto chybu neobjavili, bol seriál *Klamári*. Domnievame sa, že neprirodené vetné konštrukcie a zle použité slovné spojenia sa v dabingu objavujú preto, lebo si prekladatelia svoje preklady po sebe nečítajú. Je zvláštne, že pri množstve ľudí, ktorí sa podieľajú na výrobe slovenského dabingu, nikto tieto vety nepovažoval za rušivé a nepokúsil sa ich opraviť.

Ďalšou chybou, ktorú by sme mohli zaradiť do tejto skupiny, je nekonceptnosť prekladu. Tento problém sme postrehli hlavne v preklade inak výborne zvládnutej terminológie. Konkrétne v seriáli *Kosti* sa prekladateľ v jednej časti rozhodol preložiť lekársky termín zjednodušene, kým iný preložil presnými lekáorskými výrazmi. Neskôr je v origináli jednoduchá „*dental operation*“ preložená ako „*resekcia zubu*“. Toto zosilnenie výrazu je zbytočné. Nejde o lekársku debatu, ale bežný rozhovor. V jednom rozhovore prekladateľ preloží „*remodeling trauma to this femur*“ ako „*remodelovanie fraktúry stehennej kosti*“, no o pár minút už herci v tej istej súvislosti hovoria o „*stopách po hojení*“, čo je správny výraz pre anglické „*remodeling*“. No predošlá nepresnosť opravená nie je. Podobné nepresnosti sme postrehli aj v seriáli *CSI: Kriminálka New York*. V jednej scéne sa hovorí o tom, že obeť

najskôr zavolala na políciu a potom zavolala konkrétnemu detektívovi. Neskôr sa v tej istej súvislosti dozvedáme, že detektív má presmerované hovory z policajnej linky na svoj mobilný telefón, a tak sa s ním obeť spojila. Pričom v origináli je v prvom prípade použitý výraz „*to get patched*“ a v druhom prípade „*to get transferred*“, v oboch prípadoch vo význame „*byť prepojený*“. Čo, samozrejme, dáva väčší zmysel ako detektív, ktorý má na svoj mobil prepojené všetky hovory policajnej linky, alebo obeť, ktorá najprv zavolá na policajnú linku a následne konkrétnemu detektívovi. V súvislosti s touto situáciou sme postrehli ďalší prípad nekoncepcnosti prekladu. Prekladateľ prekladá „*Tips Hotline*“ najprv ako „*policajná linka*“ a neskôr zbytočne dlhým a nelogickým „*číslo, na ktoré nám ľudia volajú rôzne tipy*“.

Do tejto skupiny ďalej zaraďuje preklady bez logického základu. Sem patria preklady, v ktorých prekladateľ urobil chybu, ktorá odporuje logickému mysleniu a všeobecným znalostiam. Vďaka tejto nepresnosti sa dozvedáme, že „*Booth porušil pravidlá, pretože vrazil do chlapa, ktorý mal puk*“ (Kosti) (pravidlá hokeja hovoria, že hráč fauluje, ak narazí do hráča bez puku), že Hodgins objavil komponent „*z dynamitového zapalovača z 18. storočia*“ (dynamit bol vynájdený v druhej polovici 19. storočia). Môžeme sa tiež dozvedieť, že „*Látka nepriepustná proti poškodeniu nemusí byť silná*“ (Kosti) (je všeobecne známe, že látka býva odolná proti poškodeniu, nie nepriepustná). Hodgins nám oznamuje, že „*Je možné, že ten chlap umýval akvárium s práškom na okná*“ (Kosti) (myslíme si, že umývať okná práškom by bolo dosť zložité. Treba tiež poznamenať, že v origináli sa spomína „*window cleaner*“. Žiadny prášok teda nefiguruje ani v originálnom texte.) Nelogické sa môže slovenskému divákovi zdať aj riešenie hádanky, ktorá odznela v jednej epizóde *CSI: Kriminálka New York*. Na otázku „*Ak červený dom postavili z červených tehál a modrý dom z modrých, z čoho postavili zelený dom?*“ odpovedá detektívka Stella Bonaserová svojmu kolegovi „*Zo skla*“. Pre slovenských divákov ostáva záhadou, ako sa k tomuto riešeniu dopracovala. Vysvetlenie nachádzame v origináli, ktorý znie: „*If a red house is made of red bricks, and a blue house is made of blue bricks, what is a greenhouse made of?*“ V tomto prí-

pade je odpoveď „Glass“ logická, keďže slovo „greenhouse“ v angličtine znamená „skleník“, čo prekladateľovi zrejme uniklo alebo nemal dostatok času vymyslieť slovenskú alternatívu tejto hádanky.

Do tejto skupiny môžeme zaradiť aj preklad, ktorý nekorešponduje s dianím na obrazovke. V seriáli *Mentalista* hovorí zdravotník Therese Lisbonovej „*A ten muž má tržné rany, ale prežije to.*“ Pri takejto informácii divák očakáva človeka s množstvom tržných rán na pokraji smrti. Na obrazovke však vidíme vysmiateho muža, ktorý si drží zranené rameno. Taktiež originál hovorí o „laceration“ nie „lacerations“, čiže jednej tržnej rane, nie viacerých. V tej istej časti hovorí detektív Cho pri prezeraní fotiek: „*Mashburn v bare s iným mužom,*“ pričom diváci môžu vidieť fotku Mashburna ako diskutuje s iným mužom na terase reštaurácie. Podobná situácia nastala aj v seriáli *CSI: Kriminálka New York*, keď sa detektívka Stella Bonaserová vyjadrila, že anjel namaľovaný na podlahe ukazuje smerom „*ku knižnici*“. Diváci môžu vidieť, že anjel ukazuje na „stojan na knihy“. Originál taktiež hovorí o „bookstand“, nie „bookcase“. Za príčinu uvedených nepresností považujeme fakt, že prekladatelia si epizódu, ktorú idú prekladať, nepozrú. Pravdepodobne im v tom zabraňuje nedostatok času, ktorý majú na dokončenie prekladu.

Do druhej skupiny chýb zaraďujeme nepresnosti, ktoré nie je možné sporovať bez porovnania originálu a nadabovanej verzie. Pri našej analýze sme často pozorovali vynechávanie výrazov. Toto prekladateľské riešenie nemusí byť vo všetkých prípadoch považované za negatívny posun. Vďaka rozličnej syntaxi anglického a slovenského jazyka sa dĺžka viet často líši a to môže prekladateľovi dialógovej listiny spôsobiť problém, keďže musí dbať na synchrónnosť, ktorá je pri dabingu veľmi dôležitá. Ak je výraz vo vete nepotrebný, ako napríklad celý názov ulice alebo prídavné meno, ktoré nemá väčší význam pre dej, vynechanie nepovažujeme za negatívny posun, no čo sa týka prekladu dialógových listín, podobné vynechanie považujeme za posun konštitučný, čiže potrebný a nevyhnutný. Najčastejšie vynechávajú prekladatelia mená alebo už spomínané prídavné mená. Napríklad „*Doctor Foster*“ (Klamári) si v slovenskom znení vypočujeme len ako

„doktorka“. Za negatívny posun považujeme vynechanie výrazu, ktorý akýmkoľvek spôsobom zmení význam vety alebo naruší dej epizódy. Napríklad:

<i>When women listen to a rape victim they believe, they reflect certain emotions. They blush, avert their eyes, hunch their shoulders.</i>	<i>Ženy obetiam znásilnenia veria. Opa- kujú ich emócie, pýria sa, odvracajú zrak, krčia plecami. (Klamári)</i>
---	---

V tomto prípade bola vynechaná spojka „ked“, bez ktorej má veta inú výpovednú hodnotu.

<i>But it's possible someone will remember selling the elephant and cigarettes together. It was thanksgiving. / Buying this elephant and some cigarettes?</i>	<i>Možno si niekto spomenie, že predal toho slona. Bol deň vďakyvzda- nia/... ktorý si kúpil slona? (Mentalista)</i>
---	--

Prekladateľ sa rozhodol vynechať slovo „cigarettes“ z prekladu. Toto slovo je však pre dej dôležité. Práve táto zvláštna kombinácia bola kľúčom k odhaleniu vraha. Slona si mohol na deň vďakyvzdania kúpiť hocikto, no v kombinácii s cigaretami sa okruh podozrivých zužuje.

<i>I need an updated floor plan. Find out if one exist.</i>	<i>Potrebujem plán poschodia. Zistite, či je nejaký. (CSI: Kriminálka New York)</i>
---	---

Prekladateľ sa rozhodol vynechať slovo „updated“, čiže „obnovený“. V tomto prípade hrá slovo „obnovený“ významnú úlohu. Detektívi sa chvíľu predtým rozprávajú, že majú len staré plány poschodia, jeden z nich ho má dokonca pred sebou. Preto veta „Zistite, či je *nejaký*“ vyznieva bez predošlého „obnovený“ nezmyselne, keďže diváci môžu zreteľne vidieť, že plány poschodia existujú. Príčinou tejto chyby je pravdepodobne absencia koncepcie prekladu. Keby si prekladateľ prečítal dialógovú listinu pred tým, ako ju začne prekladať, zistil by, ktoré výrazy môže vynechať a ktoré sú dôležité pre dej epizódy. Absencia koncepcie prekladu môže byť následkom nedostatku času na dokončenie prekladu alebo toho, že preklad robil nevyštudovaný prekladateľ, ktorý nepozná postup pri prekladaní, ktorého neoddeliteľnou súčasťou je aj vytvorenie koncepcie prekladu.

Ďalšou podobnou chybou, ktorej sa dopúšťajú prekladatelia dialógových listín kriminálnych seriálov, je zmena významu výpovede. Tu je však tiež potrebné rozlíšiť negatívny posun od individuálneho a tematického. Za tematický a individuálny posun sme v našej analýze považovali zmenu významu výpovede, ktorá nenarúšala alebo nemenila zámer autora originálu. Zámer autora považujeme za jednu z hlavných vecí, ktoré je pri preklade potrebné dodržať. Zmena významu bola uskutočnená napríklad v týchto prípadoch, no zámer autora bol zachovaný.

<i>Hey, look at that. Bones, you made a joke.</i>	<i>Neverím vlastným ušiam. To bol žart? (Kosti)</i>
<i>Sweets, just stop shrinking around the bush, okay? Just say what it is you want to say. Go ahead.</i>	<i>Sweets, prestaňte chodiť okolo horúcej kaše a povedzte, čo máte na srdci. (Kosti)</i>
<i>How intriguingly creepy.</i>	<i>Behá mi mráz po chrbte. (Mentalista)</i>
<i>Need to get with the books, you know?</i>	<i>Musím sa do toho pozrieť. (Klamári)</i>
<i>Uh, he's not my biggest fan.</i>	<i>Myslím, že ma nemá veľmi v láske. (Klamári)</i>

V nasledujúcich prípadoch prekladateľ zmenil zámer autora bez závažného dôvodu, čo sme v našej analýze považovali za negatívny posun.

<ul style="list-style-type: none"> - <i>You know, if I didn't, you'd be dead right now instead of just wincing.</i> - <i>I'm not wincing.</i> - <i>Don't ever bring my old man up again.</i> - <i>Rats. I winced.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Keby som nemal, už by ste problémy nerobili.</i> - <i>Nerobím problémy.</i> - <i>Už nikdy neriešte môjho otca.</i> - <i>Chabý pokus. (Kosti)</i>
<i>Too bad we can't question the fish.</i>	<i>Škoda, mal krásne rybičky. (Kosti)</i>

<i>I'm not really a big fan of this... barking out orders stuff.</i>	<i>A zase si za vás vypočujem... tú prednášku o predpisoch. (Kosti)</i>
<i>Sir, that won't be necessary. We have your card on file.</i>	<i>To nebude nutné. Prijemný pobyt prajem. (Mentalista)</i>
<i>We got state-of-the-art cameras on a 9-month loop.</i>	<i>Preto mám všetky záznamy rok dozadu. (Mentalista)</i>

Je ťažké označiť príčinu týchto nepresností. Je možné, že prekladateľ neporozumel originálu a rozhodol sa pre improvizáciu alebo chcel vniesť do originálneho diela kúsok svojej tvorivosti. No ani jednu z menovaných príčin nepovažujeme za dostatočne závažnú, aby pre ňu prekladateľ menil zámer autora.

Neadekvátny preklad je ďalšou prekladateľskou chybou, ktorú zaraďujeme do tejto kategórie. Patria sem preklady, pri ktorých bolo zjavné, že prekladateľ nepochopil originál, a preto ho zle interpretoval.

<i>- There's a brother?</i> <i>- Yes. He's on his way down. He lives up in Parkersville.</i>	<i>- Kde je ich brat?</i> <i>- Tipujem, že na ceste sem. Žije v Parkersville. (Mentalista)</i>
<i>You know, I once had actors play out the testimony from a rape case.</i>	<i>Raz som pred 30 sudcov priviedol hercov, aby zreprodukovali znásilnenie podľa prípadu. (Klamári)</i>
<i>Might as well have had the blue light flashing on top.</i>	<i>Možno bude mať aj to modré svetielko na vrchu. (Klamári)</i>
<i>The driver of that car has got to be partner number three.</i>	<i>Šofér musí mať aj tretieho partnera. (CSI: Kriminálka New York)</i>
<i>It's got to be something else.</i>	<i>Musí to byť niekde tu. (CSI: Kriminálka New York)</i>
<i>What about the 911 caller, who said he was gonna die?</i>	<i>A chlap, čo volal tiesňovú linku, vravel, že zomrie? (CSI: Kriminálka New York)</i>

<i>Anyplace. The suspect can leave the body anyplace, and they dump it on the only state land within hundred miles of here, making it ours. Great.</i>	<i>Kdekoľvek, to telo sa môže nájsť kdekoľvek. Vrah ho môže hocikde pohodiť a prípad bude aj tak náš. Skvelé. (Mentalista)</i>
--	--

Myslíme si, že tieto nepresnosti boli spôsobené buď prekladateľovou slabou znalosťou anglického jazyka a reálií anglicky hovoriacich krajín, no taktiež ich mohla spôsobiť nepozornosť.

Radi by sme však vyzdvihli niektoré prekladateľské riešenia, na ktoré sme narazili pri našej analýze. Vysoko oceňujeme preklad terminológie, na ktorej si prekladatelia dali očividne záležať. Taktiež bolo zaujímavé, ako prekladatelia vyriešili pojem Jane/John Doe², pre ktorý nie je v slovenčine ekvivalent. V seriáloch sa Jane/John Doe prekladali napr. ako „*tá žena/ten muž*“, „*naša neznáma/náš neznámy*“, „*naša obeť*“. Za správne považujeme aj riešenie nevymýšľať slovenské skratky pre databázy a systémy ako napr. CODIS alebo IBIS, ale preložiť ich jednoducho ako „*systém*“ prípadne „*databáza*“. Oceňujeme, že sa prekladatelia pri problematickom tykaní a vykaní nedržali pravidla, ktoré hovorí, že ak sa v angličtine ľudia oslovujú priezviskami, vykajú si. Prekladatelia sa skôr držali logického úsudku a postavy si v seriáloch tykali podľa toho, v akom boli vzťahu, nie podľa toho, akým pôsobom sa oslovovali. Toto riešenie považujeme za najprirodzenejšie. Zaujalo nás, ako výborne prekladatelia preložili, prípadne vynechali, anglické nadávky. V angličtine sa nadávky používajú vo väčšej miere ako v slovenčine a mnohé z nich nepôsobia v angličtine tak negatívne a vulgárne ako v slovenskom preklade. Prekladatelia si očividne tento problém uvedomili a nadávky prekladali, prípadne vynechávali, veľmi funkčne. Tu je niekoľko, podľa nášho názoru, výborných prekladateľských riešení.

² Menami John Doe/Jane Doe sa v Amerike označujú obeť trestného činu, ktorých identita nebola zistená.

<i>Fly, Eagles, fly</i> <i>On the road to victory.</i> <i>Ah-ah-ah!</i>	<i>Lette, Orli, leťte k víťazstvu</i> <i>Nás veďte. (Kosti)</i>
<i>Holy cow.</i>	<i>To je bomba. (Kosti)</i>
<i>I'll do whatever it takes.</i>	<i>A som schopný všetkého. (Mentalista)</i>
<i>That is what you want, bitch? No. Go suck your own face.</i>	<i>To by si chcela, ty mrcha? Nie, daj sa vypchať. (Mentalista)</i>
<i>I would not have pegged you for a hoops geek.</i>	<i>Nevedel som, že si na basket. (Klamári)</i>
<i>You folks are the lie guys, right?/ More the truth guys.</i>	<i>Vy ste tí na klamstvá./Skôr tí na pravdu. (Klamári)</i>
<i>I taught that bitch her left then right nailed her ass then left last night.</i>	<i>Štetka sa to naučí, ľavú s pravou rozkročí. (Klamári)</i>
<i>He's taking a personal day.</i>	<i>Dnes nie je v kancelárii. (Klamári)</i>
<i>- I'll tell you what, Cal, I'll do a deal with you. What's past is past. What's done is done. It's just all water under the bridge. Fair?</i> <i>- Water under the bridge, then.</i>	<i>- Na niečom sa dohodnime. Čo bolo, bolo. Je to za nami. Hodme to už všetko za hlavu. Berieš?</i> <i>- Čo bolo, bolo. (Klamári)</i>
<i>I've got a major bloody problem here.</i>	<i>Mám tu obrovský problém, doriti. (Klamári)</i>

Z vybraných príkladov môžeme vidieť, že na preklade dialógových listín pre kriminálne seriály je čo zlepšovať, hoci sa nájdú aj svetlé výnimky, ako je napríklad seriál *Klamári*, kde sme síce našli pár nezrovnalostí, ale zďaleka nie v takej miere, ako to bolo napr. pri seriáli *CSI: Kriminálka New York*.

Myslíme si, že kvalite prekladu by pomohlo, keby si prekladatelia prečítali dialógovú listinu predtým, ako ju začnú prekladať, a spravili si koncepciu prekladu. Epizódu, ktorej dialógovú listinu sa chystajú preložiť, by si mali pozrieť. Tým by sa vyhli nepresnostiam medzi tým, čo divák vidí, a tým, čo počuje, a taktiež by im to pomohlo pri rozhodovaní, ktoré výrazy je možné v prípade potreby vynechať a ktoré je potrebné zachovať. Prospešná by určite bola aj korektúra alebo prečítanie si prekladu po tom, ako prekladateľ preklad dokončí. Uvedomujeme si, že väčšina spomenutých chýb je spôsobená nedostatkom času, ktorý majú prekladatelia dialógových listín na dokončenie prekladu, no niektoré chyby svedčia aj o nedostatočnej znalosti anglického jazyka a reálií anglicky hovoriacich krajín. Preto by bolo dobré, keby preklady dialógových listín amerických seriálov robili ľudia, ktorí vyštudovali anglický jazyk a majú výbornú znalosť reálií anglicky hovoriacich krajín. Ďalej sa domnievame, že by bolo prospešné, keby sa meno prekladateľa uvádzalo na konci každej epizódy. Podľa nášho názoru, anonymita prekladateľa je tiež jedným z faktorov, ktoré znižujú kvalitu prekladu dialógových listín amerických kriminálnych seriálov. Sami sme sa snažili prekladateľov dialógových listín niektorých epizód kontaktovať, aby nám zdôvodnili svoje prekladateľské postupy, ale po odpovedi pána Sláva Sochora, ktorý pracuje pre slovenský dabing, sme zistili, že to nebude také ľahké. Pán Sochor bol veľmi ochotný a ponúkol sa, že nám zodpovie akékoľvek otázku. Keď sme sa ho spýtali, kto prekladal dané kriminálne seriály, napísal nám: „... odpoveď na Vašu otázku je veľmi komplikovaná. Na preklade seriálov, ktoré spomínate, sa vždy podieľa kopa prekladateľov a úpravcov. Pokiaľ by sme to mali konkretizovať, tak pri niektorých epizódach prekladá a upravuje preklad tá istá osoba a niekedy sa tieto zložky rozložia medzi dvoch ľudí.“ Ďalej uviedol pár mien ľudí, ktorí pravdepodobne prekládali niektoré epizódy seriálov *CSI: Kriminálka New York* a *Mentalista*, k ostatným seriálom sa nevyjadril. Keďže sme potrebovali vyjadrenia ku konkrétnym prekladateľským riešeniam a konkrétnym epizodám, spýtali sme sa, či by tu bola možnosť zistiť mená prekladateľov, ktorí prekládali konkrétne časti spomínaných seriálov. Na našu otázku nám prišla takáto odpoveď: „Verím tomu, že by Vám pomohli presné informácie,

avšak ja a asi nikto nemá presné informácie k tomu, kto jednotlivé epizódy daných seriálov prekladal a upravoval. Jednak, televízie strihajú záverečné titulky a štúdiá príliš nearchivujú tieto informácie. Myslím, že v tomto smere by ste mali zvoliť niečo iné, keďže takéto presné informácie, myslím, nezískate.“ Na našu otázku, aké percento prekladateľov, ktorí sa venujú prekladu dialógových listín kriminálnych seriálov, má prekladateľské vzdelanie, sme odpoveď, bohužiaľ, nedostali, a tak sme sa rozhodli pána Sochora ďalej neobťažovať. Kontaktovali sme aj televízie Markíza a JOJ, ktoré dané seriály vysielajú, so žiadosťou o kontakt na prekladateľov konkrétnych seriálov, no ani z jednej televízie nám odpoveď až do dnešného dňa neprišla.

Na záver je možno dobré položiť si dve otázky. Je kvalita prekladu dialógovej listiny pri žánroch, ako sú kriminálne seriály, naozaj dôležitá? Je potrebné zaoberať sa chybami, ktoré si bežný divák nevšimne bez porovnania nadabovanej verzie s originálom, najmä ak ide o žáner, ktorý bežne nie je podrobený kritike? Myslíme si, že odpoveďou na obidve otázky je „áno“. Práca prekladateľa dialógových listín je rovnaká ako každá iná, a preto by sa k nej malo pristupovať zodpovedne. Nezáleží na žánri, ani formáte, prekladateľ by mal mať vždy úctu k divákovi, ktorý je závislý od jeho dobre odvedenej práce, a snažiť sa mu poskytnúť príbeh čo najvernejší originálu. Prekladateľ by mal taktiež myslieť na autora originálu, ktorý tvoril dialógy s určitým úmyslom a určite by ho nepotešilo, keby zistil, že v iných jazykoch bol jeho zámer bez závažnejších dôvodov zmenený. Uvedomujeme si, že práca prekladateľa dialógových listín je náročná a množstvo produkcie, ktorá k nám prichádza zo zahraničia, spôsobuje, že prekladatelia sú nútení pracovať pod stresom a prekladať vo veľmi krátkom čase. No aj napriek týmto podmienkam sme sa mohli presvedčiť, že je možné vytvoriť vyhovujúci preklad s malým počtom závažných nedostatkov. Televízie a dabingové štúdiá by si mali uvedomiť, že dabing je služba divákovi a ten si zaslúži čo najkvalitnejší produkt. Napriek modernej technológii, ktorá dokáže zrýchliť výrobu dabingu, je to stále preklad, na ktorom najviac záleží (Munday, 2009). Preto by mali mať prekladatelia predpoklady a podmienky na vytvorenie kvalitného prekladu. Tieto dve základné požia-

davky by si mali v prvom rade uvedomiť dabingové štúdiá a univerzity zamerané na prekladateľstvo a tlmočníctvo. Veríme, že pri troche snahy by mohol slovenský dabing dosiahnuť vysokú kvalitu, ktorú náš divák očakáva a ktorú si zaslúži.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- MAKARIAN, G.: *Dabing: teória, realizácia, zvukové majstrovstvo*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2005. 123 s.
- MUNDAY, J.: *The Routledge companion to translation studies*. New York : Routledge, 2009. 287 p.
- Diskusné fórum Lopuch. [online]. [cit. 2011-11-15]. Dostupné na internete: <<http://www.lopuch.cz/>>.
- Diskusné fórum Lapiduch. [online]. [cit. 2011-11-16]. Dostupné na internete: <www.lapiduch.cz>.
- Filmklub. [online]. [cit. 2011-10-20]. Dostupné na internete: <<http://www.filmklub.sk/t/home.php>>.
- TV subtitles. Bones 4x13. [online]. [cit. 2011-10-11]. Dostupné na internete: <<http://www.tvsubtitles.net/subtitle-49985.html>>.
- TV subtitles. Bones 6x16. [online]. [cit. 2011-10-15]. Dostupné na internete: <<http://www.tvsubtitles.net/subtitle-163300.html>>.
- TV subtitles. CSI: New York 6x01. [online]. [cit. 2011-10-30]. Dostupné na internete: <<http://www.tvsubtitles.net/subtitle-84883.html>>.
- TV subtitles. CSI: New York 6x10. [online]. [cit. 2011-11-13]. Dostupné na internete: <<http://www.tvsubtitles.net/subtitle-66314.html>>.
- TV subtitles. Lie to me 1x02. [online]. [cit. 2011-11-23]. Dostupné na internete: <<http://www.tvsubtitles.net/subtitle-51037.html>>.
- TV subtitles. Lie to me 2x05. [online]. [cit. 2011-12-17]. Dostupné na internete: <<http://www.tvsubtitles.net/subtitle-90749.html>>.
- TV subtitles. The Mentalist 1x23. [online]. [cit. 2012-01-03]. Dostupné na internete: <<http://www.tvsubtitles.net/subtitle-71474.html>>.
- TV subtitles. The Mentalist 3x07. [online]. [cit. 2012-01-19]. Dostupné na internete: <<http://www.tvsubtitles.net/subtitle-146481.html>>.

KRITIKA PREKLADU DIELA *STRATENÝ SYMBOL* OD DANA BROWNA

VERONIKA FISCHEROVÁ
vfischerova@yahoo.com

Predstavte si, že sa už dlhý čas tešíte na vydanie nejakej slávnej a napínavej knihy od svetoznámeho autora. Neviete sa dočkať, kedy sa objaví na pulloch slovenských kníhkupectiev a budete si ju môcť konečne prečítať. Ten okamih nakoniec príde a vy si knihu kúpite. Hneď si doma urobíte pohodlie, otvoríte ju a... začnete čítať. Po niekoľkých stranách sa vám však niečo nepozdáva. V knihe objavujete preklepy, zvláštne znejúce spojenia slov, ťažkopádny slovosled viet, nezrozumiteľné konštrukcie. Celý štýl, akým je kniha písaná, je akýsi čudný, dialógy medzi postavami sa zdajú byť neprirodzené a umelé a často ani poriadne nerozumiete, čo sa vlastne autor snažil povedať. Toto všetko negatívne ovplyvňuje aj váš čitateľský zážitok... Áno, aj takéto situácie môžu niekedy nastať a nie sú vôbec výnimočné.

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že ľudí, ktorí čítajú knihy pôvodne napísané v cudzom jazyku, delíme na niekoľko skupín. Do jednej patria čitatelia, ktorí sa

pri čítaní vôbec nezamýšľajú nad tým, ako je kniha preložená alebo či ju vôbec niekto prekladal. Druhú možnosť spomínam zámerne, pretože veľa ľudí si pri čítaní skutočne ani neuvedomí, že kniha bola pôvodne napísaná v inom jazyku a že ju do slovenčiny musel niekto preložiť. Berú to ako samozrejmosť, ale, povedzme si pravdu, u ľudí, ktorí k prekladom, k lingvistiky, k jazyku všeobecne veľmi neinklinujú, je to aj celkom pochopiteľné. Veď si len priznajme, kto z nás pri čítaní Harryho Pottera myslel na to, ako sa musela prekladateľka natrápiť s rôznymi názvami vymyslených predmetov patriacich výlučne do sveta čarodejníkov a preložiť ich tak, aby zachovala význam a zároveň dosiahla, aby slovenský čitateľ ľahko pochopil, o čo ide a mal z diela čitateľský zážitok.

Niekedy však nastáva aj úplne odlišná situácia. Ďalšiu skupinu tvoria ľudia, ktorí sa pri čítaní vyslovene zameriavajú na kvalitu prekladu, všímajú si nepresnosti či dokonca chyby, sledujú gramatiku, slovosled, štylistiku alebo chyby doslova vyhľadávajú, či už úspešne, alebo nie, to závisí aj od prekladateľa. Sú to, samozrejme, väčšinou ľudia, ktorým sú tieto otázky nejakým spôsobom viac či menej blízke.

Okrem týchto dvoch skupín, pravda, nájdeme aj čitateľov, ktorí sa nachádzajú medzi vyššie spomenutými skupinami asi niekde uprostred. Daným rozdelením, samozrejme, nechcem povedať, že každý čitateľ sa musí nevyhnutne zaradiť do prvej či druhej skupiny alebo že je striktné platné. Bez ohľadu na to, ja ako vyštudovaná prekladateľka patríam do druhej skupiny, a preto som ako študentka nemala problém pri výbere témy diplomovej práce. Rozhodla som sa pre kritiku prekladu a potom už zostával len výber konkrétnej knihy. To už bolo ťažšie a musím sa priznať, že *Stratený symbol*¹ som si vybrala skôr náhodne. Na internete som totiž narazila na článok, ktorý hovoril o nie práve veľmi vydarenom slovenskom preklade tejto knihy, autor tu dokonca spomínal aj pár chýb. A bolo rozhodnuté. Podobných článkov som potom našla na internete viac a všetky potvrdzovali to isté...

1 Preklad: Marián Pochylý.

Zaobstarala som si teda knihy – anglický originál a slovenský preklad – a pustila som sa do čítania a analyzovania. Aby bola moja diplomová práca zaujímavejšia, a najmä objektívnejšia, mala som sa stretnúť aj so samotným slovenským prekladateľom, položiť mu otázky týkajúce sa prekladu a jeho vyjadrenia neskôr do práce zakomponovať.

Na nasledujúcich stránkach sa pokúsím zhrnúť výsledky diplomovej práce, uvediem niekoľko zaujímavých a nie práve najadekvátnejších prekladateľských riešení priamo zo slovenskej verzie *Strateného symbolu*, reakcie prekladateľa, moje vlastné návrhy prekladateľských riešení a pod. Kvôli objektívnosti sa budem usilovať brať do úvahy všetky faktory, ktoré mohli kvalitu slovenského prekladu ovplyvniť, pretože ako som počas písania diplomovej práce zistila, nemôžeme hádzat všetku vinu len na samotného prekladateľa.

Na začiatok uvediem niekoľko dôležitých faktov. Základom mojej analýzy, ako som už spomenula, bol slovenský preklad knihy *The Lost Symbol*, ktorú napísal Dan Brown. Kniha v slovenskom znení vyšla pod názvom *Stratený symbol*. Samotného autora originálu hádam ani nemusím predstavovať. Každý azda pozná jeho staršie knihy – *Da Vinciho kód* alebo *Anjeli a démoni*, ktoré už boli dokonca aj sfilmované – a, samozrejme, slávneho hrdinu profesora Roberta Langdona, ktorého vo filmovom prevedení stvárnil skvelý Tom Hanks. *Stratený symbol* je teda nateraz najnovšia kniha Dana Browna, čo sa týka kvality, to už nech posúdi čitateľ sám. Pre mňa bola dôležitá jej slovenská verzia. Na jej preklad nevybrali človeka, ktorý by už predtým nejaké knihy od Browna prekladal, čo tiež považujem za istú nevýhodu. Ďalším nemenej dôležitým faktorom je, že tento prekladateľ vlastne prekladateľstvo ani neštudoval. Túto záležitosť by som ale nerada rozvíjala nejako detailnejšie, pretože na celkovú kvalitu prekladu mohla, aj nemusela mať vplyv. Ak sa už predsa niekto prekladaniu venuje dlhé roky, a pritom ho ako odbor na škole neštudoval, neznamená to ešte, že preklad musí byť automaticky zlý. Na druhej strane, keďže hovoríme o pomerne populárnej knihe od svetovo známeho autora, myslím si, že by vydavateľstvo malo lepšie zvážiť to, kto ju do slovenčiny preloží.

Ďalej považujem za potrebné napísať, že slovenský prekladateľ mal na preklad

vyššie päťstostranovej knihy približne *tri* mesiace. A to hovoríme o knihe obsahujúcej množstvo pasáží, ktoré nie sú na preklad vôbec jednoduché. Prekladateľ musí často hľadať a skúmať, využívať rôzne zdroje, a toto všetko zaberá čas. Nie vždy je to teda preklad, ktorý ide len tak od ruky. A pri autorovi, ako je Dan Brown, to platí dvojnásobne. V knihe sa nachádzajú rôzne vedecké a odborné termíny, málo známe a používané veci, skutočnosti, autor využíva slová v ich rôznych významoch a pod. Prekladateľ pri práci spolupracoval s redaktorkou, ktorá však, podľa jeho vlastných slov, nevedela po anglicky, a teda kontrolovala len slovenčinu.

Prejdime teraz na konkrétne ukážky menej adekvátnych prekladateľských riešení, ktoré sa nachádzajú v slovenskom preklade knihy *Stratený symbol*.

Jedným z mnohých je spojenie *Merlin vs. Morgan le Fay*, ktoré bolo preložené ako *Merlin proti Morganovi le Fay*, čo jasne evokuje, že podľa prekladateľa je Morgan muž. Opak je však pravdou a navyše v tomto prípade jednoducho stačilo otvoriť internetový vyhľadávač Google a za pár sekúnd si spojenie vyhľadať. Prekladateľ sa k tomuto posunu vyjadril, že si vôbec neuvedomil, že meno Morgan by mohlo označovať ženu, mužský rod totiž naznačoval aj francúzsky člen *le*, ktorý sa používa na označenie mužského rodu. Prekladateľovi teda ani nenapadlo si spojenie vyhľadať a automaticky ho použil nesprávne. Na našom stretnutí túto chybu uznal a spojenie opravil na *Merlin proti Morgane le Fay*.

Iným nedostatkom bolo, že prekladateľ anglické slovo *cement* preložil do slovenčiny ako *cement*, urobil to ale v prípade, keď mal evidentne použiť iný ekvivalent – *betón*. Išlo totiž o betónovú dlážku. Na našom stretnutí prekladateľ túto chybu vysvetlil tak, že si ju najprv síce neuvedomil, ale keďže sa spojenie v knihe opakovalo viackrát, chybu neskôr zbadal a začal ju spätne opravovať. Výraz, ktorý som našla ja, vraj musel jeho pozornosti uniknúť. Pri tomto argumente si teda neviem dosť dobre predstaviť, ako v 500-stranovej knihe spätne hľadal a opravoval výskyty slova *cement*. Ak by totiž použil jednoduchú a rýchlu možnosť vyhľadávania pomocou príkazu CTRL + F, mohol za chvíľu nájsť a opraviť všetky výskyty *cementu* a jeho pozornosti by v takom prípade neuniklo nič.

Až trochu úsmevným posunom je situácia, keď prekladateľ frázu *clear one's throat* preložil doslovne ako *prečistiť si hrdlo* (v skutočnosti znamená *odkašľať si*). Toto spojenie skutočne bije do očí a znie v slovenčine veľmi zvláštne. Čo si má pod tým čitateľ vlastne predstaviť? K tejto fráze nemám vyjadrenie prekladateľa (na stretnutí sa totiž nedalo spomenúť úplne všetko a na niektoré veci sa jednoducho zabudlo), ale keďže sa v knihe tiež vyskytuje viackrát a niekoľkokrát aj správne, môžeme predpokladať, že je to podobný prípad ako predchádzajúca ukážka. Nech už bol dôvod akýkoľvek, fakt, že prekladateľ bežné anglické spojenie *clear one's throat* vôbec preložil ako *prečistiť si hrdlo*, už o niečom svedčí (aj keby to malo byť len jedenkrát a aj keby si chybu neskôr uvedomil).

Zaujímavým prípadom je aj spojenie *Great Passion* preložené ako *Veľká vášeň*. Na prvý pohľad by na ňom možno nebolo nič zvláštne, pozrieme sa naň však bližšie. *Great Passion* sa v knihe vyskytuje ako názov diela Albrechta Dürera, nemeckého maliara a drevorezbára. Dôležitým faktom je aj to, že mnohé diela tohto autora súvisia s náboženskými motívmi. Spomeniem aspoň niektoré z nich, ako som ich našla uvádzané v slovenčine: *Madona s dieťaťom a anjelmi*, *Bedákanie nad Kristom*, *Ružencová slávnosť*, *Štyria apoštoli*, *Apokalypsa*. Pravdupovediac, tieto skutočnosti som si zistila až neskôr, preklad *Veľká vášeň* sa mi od začiatku nepozdával preto, lebo viem, že slovo *passion* sa môže okrem *vášne* používať aj vo význame *umučenie/utrpenie* (*Krista* alebo *Pána*). Prekladateľovi to buď nenapadlo, alebo sa veľmi ponáhlal, tak či tak si opäť nedal námahu hľadať, ja však zastávam názor, že to určite mal urobiť, a najmä keď ide o názov diela. Jeho prístup a spôsob, akým postupoval, bol znovu veľmi neprofesionálny. Ja som po chvíli hľadania našla medzi Dürerovými dielami jedno s názvom *Veľké pašie* a keďže pašie označujú hudobné spracovanie textu evanjelia o Kristovom umučení, myslím, že takýto preklad by bol adekvátny a zodpovedal by originálu. Čo sa týka prekladateľovej reakcie, v tomto prípade bola zvláštna – zaujal postoj, že si už nepamätá, čo mám na mysli, že predsa už je to rok, odkedy knihu prekladal.

Iným výrazom, ktorý ma v knihe zaujal, bol *poľný agent* z anglického *field agent*. V tomto prípade sa mi tiež nezdal vhodný doslovný preklad, ktorý navyše

znie dosť neprirodzene. Podľa mňa by úplne stačilo povedať iba *agent*, v spojení s prídavným menom *poľný* to až také bežné u nás nie je. Prekladateľ si však stál za slovom a tvrdil, že napr. spojenie *poľné operácie CIA* je bežné a často používané. Hľadala som tieto spojenia aj na internete, aby som zistila, či sú naozaj také časté, ale Google potvrdil skôr môj názor. Priamo na stretnutí prekladateľ ešte navrhol riešenia *zásahový agent* a *špeciálny agent*. Naďalej ale bránil svoje pôvodné riešenie so slovami, že *poľný agent* sa v tomto význame nemá chápať ako agent, ktorý „pobehuje po poli“, ale ako „agent pracujúci v teréne“. Táto skutočnosť mi, samozrejme, bola jasná od začiatku, ale trvám na tom, že prekladateľ by sa mal vždy snažiť text prekladať tak, aby bol pre potenciálneho čitateľa čo najprirodzenejší a nie vždy sa treba za každú cenu pridržať originálu.

V nasledujúcom prípade uvádzam jednu z viet, ktorú z hľadiska adekvátnosti prekladu tiež považujem za zaujímavú. Slovenský preklad: „*Klikla myšou a stránka sa obnovila všeobecnými informáciami... Keď stiahla stránku, objavil sa vo veľkom rozlíšení digitálny obraz Dürerovho majstrovského diela v celej svojej sláve*“ (s. 291). Originál: „*She clicked the mouse, and the page refreshed with general information... When she scrolled down, a high-res digital image of Dürer's masterpiece appeared in all its glory*“ (s. 350).

Na tomto príklade, ako aj na mnohých ďalších, sa dá pekne ukázať, ako prekladateľ kopíroval anglické vety. Veta *Klikla myšou a stránka sa obnovila všeobecnými informáciami* znie úplne neprirodzene. Toto ale nebola záležitosť niekoľkých viet, môžem dokonca povedať, že v takomto duchu sa niesol celý slovenský preklad. Ďalším problémom, ktorý sa vyskytol pri tejto ukážke, je aj nesprávna voľba slovesa pri preklade anglického *scroll down* alebo, lepšie povedané, nesprávne pochopený význam tejto časti vety. Nešlo totiž o to, že by bolo stránku potrebné stiahnuť, ale o to, že po posunutí stránky nadol sa objavil obraz istého diela. Ja som navrhla takéto riešenie: „*Klikla myšou a načítala sa stránka so základnými informáciami... Keď posunula stránku nadol, objavil sa v celej svojej kráse digitálny obraz Dürerovho majstrovského diela vo vysokom rozlíšení.*“ Prekladateľ sa celkovo zrejme veľmi nevyzná v IT termínoch a v počítačoch, čo som mohla

vidieť aj pri našom rozhovore, keď viackrát použil zvláštne znejúce spojenia z tejto oblasti. V dnešnej dobe je to však pre prekladateľa veľká nevýhoda. Nestačí vedieť iba prekladať, prekladateľ dnes musí ovládať rôzne softvérové nástroje a čím viac oblastí je mu blízky, tým lepšie preňho. Mal by mať čo najširší prehľad, a keď ho v niečom nemá, mal by byť schopný dané informácie rýchlo vyhľadať alebo sa poradiť s odborníkom.

Podobných prípadov, keď prekladateľ použil nesprávny či neadekvátny ekvivalent slova, je v knihe nespočetne. Niekedy to skutočne vyzeralo tak, akoby prekladateľ automaticky vkladal do textu slová, ktoré mu prvé prišli na um alebo ktoré mu ako prvé ponúkol slovník a už si ich potom po sebe ani neprečítal. Následkom toho vznikali takéto, pre mňa určite, úsmevné vyjadrenia: „*Sotva sme oškriabali povrch svojich duševných a duchovných schopností*“ (s. 66). „*We have barely scratched the surface of our mental and spiritual capabilities*“ (s. 84). Oškriabať povrch – opäť presný doslovný preklad, ktorý v slovenčine vyznieva umelo. Akoby prekladateľ nemal ani štipku kreativity, inak povedané, prekladal čisto len slová, a nie myšlienky. To však v type textu, akým je román, nepovažujem za vhodný postup. Prekladateľ mohol napr. povedať: „Čo sa týka našich duševných a duchovných schopností, pod povrch sme ešte neprenikli.“

Nie celkom prirodzene znie aj nasledujúca veta: „*Jediným osvetlením bol reťazec občasných stavebných žiaroviek, ktoré robili len o niečo viac, než len zvýrazňovali nemožnú dĺžku tunela.*“ (s. 197). „**The only lighting was a string of intermittent construction bulbs that did little more than accentuate the tunnel's impossible length**“ (s. 239). Môžeme si všimnúť, že slovosled slovenskej vety znovu presne kopíruje anglický originál a celá konštrukcia pritom vyznieva kostrbato. Moje riešenie vyzerá takto: „Osvetľoval ju len reťazec sporadicky rozmiestnených montážnych žiaroviek, ktoré priam zvýrazňovali neskutočnú dĺžku tunela.“

Ďalší podobný príklad je veta: „*PLEJBOJ S TRASTOVÝM FONDOM ŽIJE EURÓPSKYM VYSOKÝM ŠTANDARDOM*“ (s. 232). „*TRUST FUND PLAYBOY LIVING EUROPEAN HIGH LIFE*“ (s. 281). Trastový fond (*zverený/zverenecký / trustový fond*) je, podľa toho, čo som našla na internete, skôr ekonomický termín

a ako taký sa aj vyskytuje prevažne v textoch ekonomického typu. Do tohto kontextu sa nehodí, veta si opäť žiada trochu kreativity. Práve s ohľadom na daný kontext sa mi zdalo vhodnejšie a adekvátnejšie použiť toto: „Márnotratný miliónársky dedič si v Európe žije na vysokej nohe.“ Prívlastok *márnotratný* dobre vystihuje mladíka, o ktorom je v knihe reč a namiesto ekonomického termínu *trastový fond* som použila výraz *dedič*, pretože v skutočnosti tu išlo práve o *dedičstvo* – v klasickej význame slova.

Ďalší zaujímavý príklad prekladateľovej prílišnej doslovnosti je aj táto veta: „*Dnes večer strážnička ako zvyčajne prišla bez konkrétnych podrobností. Nad výškou môjho platu. Jej prácou bolo len...*“ (s. 266). „*Tonight, as usual, the guard had arrived with no details about the specific concern. Above my pay grade. Her job was simply to...*“ (s. 321). Stačí si jednoducho predstaviť situáciu, v ktorej sa nachádzala strážnička a zamyslieť sa... Zašomrali by ste si na jej mieste vetu „*Nad výškou môjho platu*“? Určite nie. Lenže prekladateľ by mal v takýchto prípadoch (pri priamej reči, pri vnútornej reči postáv a pod.) postupovať práve takto, mal by sa zamýšľať, čo by bolo v danej situácii vhodné povedať, aby to čitateľovi znelo prirodzene. V tomto konkrétnom prípade by určite bolo adekvátnejšie povedať napr. „Za to predsa nie som platená“.

Podobné príklady sú aj „*Solomon sa teplo usmial na starého priateľa*“ (s. 543). „*Solomon smiled warmly at his old friend*“ (s. 650). Tu by bolo lepšie použiť akékoľvek iné adjektívum, napr.: *srdečne, láskavo, vlúdne, vrelo, prívetivo, vrúcne*. A opäť vo vete „*Satoová sa studeno zasmiala a prikročila bližšie k nemu*“ (s. 310), „*Sato laughed coldly and stepped closer to him*“ (s. 370) máme tiež niekoľko možností: *nevlúdne, odmerane, chladne, stroho, neprívetivo*. Čo sa týka vety „*Malý krúžok bol pre holé oko skutočne neviditeľný*“ (s. 352). „*The little circle was virtually invisible to the naked eye*“ (s. 421), tu treba podotknúť, že v slovenčine sa používa spojenie, že niečo je *viditeľné voľným okom*, nie *holým*.

Na záver svojej ukážky zaujímavých prekladateľských riešení z dielne prekladateľa *Strateného symbolu* uvediem ešte jedno, na ktorom pekne vidieť, ako je možné čitateľa neadekvátnym prekladom pripraviť o čitateľský zážitok. Dan Brown v ori-

gináli dokázal úplne zmiast' čitateľa tým, ako vykreslil situáciu telefonického rozhovoru hlavného hrdinu Roberta Langdona so šéfom Bezpečnostnej kancelárie CIA. *Director Inoue Sato* (v origináli) je prekvapivo žena a ani Langdon, ani čitateľ to netušia a automaticky ju pokladajú za muža (jednak preto, že človek predpokladá, že na takejto pozícii bude muž, a jednak preto, lebo z jej hlasu kvôli operácii rakoviny hrdla nepoznať, či je to muž alebo žena). Nedorozumenie sa vysvetlí pri osobnom stretnutí Langdona s Inoue Sato. Situácia vyzerá v origináli takto:

“What do I want from you, Professor?” She calmly closed her phone and glared at him. “For starters, you can stop calling me ‘sir’.” Langdon stared, mortified. “Madam, I . . . apologize. Our connection was poor and—”

“Our connection was fine, Professor,” she said. “And I have an extremely low tolerance for bullshit” (s. 100).

Slovenský preklad je však o celú túto situáciu ochudobnený, pretože prekladateľ od začiatku prekladal meno riaditeľky ako *Satoová*. Situácia teda v slovenčine vyzerá takto: „Čo od vás chceme, pán profesor?“ Pokojne si zatvorila telefón a nahnevane hľadela naňho. „Na začiatok mi môžete prestať hovoriť, madam.“ Langdon zahanbene civil. „Pani riaditeľka, ja... ospravedlňujem sa. Spojenie bolo zlé a...“

„Spojenie bolo dobré, pán profesor,“ povedala. „A nesmierne zle tolerujem nezmysly“ (s. 78).

Na túto záležitosť som sa prekladateľa pýtala aj na našom stretnutí, kde mi povedal, že to tak musel spraviť, pretože nemal inú možnosť. V slovenčine sa vraj koncovka *-ová* vyžaduje aj pri ženských priezviskách cudzieho pôvodu. Výnimka môže podľa neho nastať len v prípadoch slávnych umelcov (napr. herečiek, speváčok), čo však nie je tento prípad. Zo zaujímavosti som niektoré veci porovnávala aj s českým prekladom a zistila som, že český prekladateľ sa rozhodol ponechať meno riaditeľky tak, ako je v origináli a čitateľa o nič neukrátiť. Ja by som situáciu vyriešila rovnako, myslím si, že v slovenčine sú ženské priezviská cudzieho pôvodu dosť bežné a čitateľa sú na ne zvyknutí. A navyše v tomto prípade považujem za dôležitejšie snažiť sa o to, aby preklad zanechal v čitateľovi rovnaký do-

jem ako originál, aby nebol nijakým spôsobom ochudobnený a aby čitateľ nebol o nič ukrátený. Na základe toho by mohla daná situácia vyzerat' takto: „Čo od vás chcem, pán profesor?“ Pokojne zaklapla telefón a zabolala sa do neho pohľadom. „Na začiatok by ste mi mohli prestať hovoriť, pane.“ Langdon na ňu zízal, najradšej by sa bol prepadol pod zem. „Pani riaditeľka, ja... ospravedlňujem sa. Mal som zlý signál a...“

„Signál bol v poriadku, pán profesor,“ odsekla. „Ale upozorňujem vás, že na takéto kecy som dosť háklivá.“

Na predchádzajúcich stranách som spomenula niekoľko zaujímavých ukážok zo slovenského prekladu knihy *Stratený symbol*, ktoré prekladateľ nevyriešil práve najšťastnejšie. V záverečnej časti sa pokúsim výsledky svojej práce zhrnúť, a to aj s prihliadnutím na viaceré objektívne skutočnosti, ktoré kvalitu prekladu ovplyvnili.

Či sa nám to páči, alebo nie, prekladateľ nie je ten, kto je vinný za všetko, čo je v preklade „zlé“. Hoci to doteraz tak možno vyzeralo, situácia je trochu komplikovanejšia. Týmto sa, samozrejme, nechcem prekladateľa zastávať. Mnohé jeho „chyby“ sú amatérske, niektoré dokonca až „neodpustiteľné“. Zarážajúcejšie je ale podľa mňa to, ako slovenský preklad vyznieva celkovo a akú koncepciu prekladateľ pri preklade zvolil. Mám na mysli práve všadeprítomnú doslovnosť, umelý, neprirodzený štýl, kostrbaté konštrukcie viet, zvláštne znejúce dialógy a spojenia slov, slovosled viet, ktorý často presne kopíruje originál a pod. Je to dôsledok toho, že prekladateľ neštudoval prekladateľstvo? Možno áno, možno nie.

„Chyba sa môže stať každému“, „žiadny preklad nie je dokonalý“, „každý vie len mudrovať, ale nech to skúsia preložiť!“. Aj takto sa k celej záležitosti vyjadril samotný prekladateľ. Áno, dokonalý preklad možno neexistuje, ale nemal by byť aspoň kvalitný? A najmä ak ide o slávny román? Áno, aj chyba sa môže stať každému. Ale nemal by práve toto mať na starosti korektor? Korektor, ktorý ovláda jazyk originálu aj jazyk prekladu? Korektor, ktorý vlastne nesie na pleciah ešte väčšiu zodpovednosť ako samotný prekladateľ? Bohužiaľ, zrejme to tak vždy nefunguje...

Pýtate sa prečo? Možno preto, lebo je málo času. Možno preto, lebo sa treba ponáhľať s vydaním knihy. Možno treba s dátumom vydania predbehnúť alebo aspoň dobehnúť niekoho iného. Nie náhodou našich západných susedov? A načo je vlastne nejaký korektor či redaktor? Stačí, keď preklad pozrie niekto, kto angličtinu vlastne ani neovláda a pokiaľ ide o slovenčinu, tiež mal buď veľmi naponáhlo, alebo dobre neovláda ani tú.

Bohužiaľ, toto všetko je prípad prekladu *Strateného symbolu*. Je to zarážajúce? Možno, ale je to tak. Počas písania diplomovej práce a počas stretnutia s prekladateľom som zistila tieto skutočnosti a v podstate všetky majú svoj „podiel viny“ na celkovej kvalite prekladu. Aj prekladateľ, aj redaktorka, aj vydavateľstvo. Veď práve vo vydavateľstve sa rozhoduje, kto knihu preloží, koľko na to bude mať času alebo kto bude redaktorom. Autor ako Dan Brown sa neprekladá ľahko a preklad takejto knihy by si určite zaslúžil viac času. To by však vydavateľstvu muselo v prvom rade záležať na kvalite prekladu a nie na vlastnom zisku. Prekvapujúci je aj fakt, že redaktorka prekladu vôbec neovládala angličtinu, a teda kontrolovala len slovenský jazyk. Logicky by sa teda dalo predpokladať, že poriadne skontroluje aspoň slovenčinu, keďže ničím iným sa vlastne nezaoberala. Ale celková kvalita svedčí o opak. Myslím si, že vydavateľstvo malo nielen lepšie a starostlivejšie zvážiť výber prekladateľa, ale malo zabezpečiť aj kvalitného redaktora.

Moja diplomová práca poukázala práve na dnešnú situáciu v našich vydavateľstvách. Ide im predovšetkým o zisk a o to, aby knihu uviedli na pulty za každú cenu čo najskôr, často aj na úkor kvality. Podobné preklady negatívne vnímajú aj čitatelia, pretože aj keď človek nečíta knihu cielene s tým, že ju bude analyzovať, mnohé veci jednoducho bijú do očí a o nespokojnosti čitateľov svedčia početné diskusie a recenzie na internete. Aby sa táto situácia zlepšila, vydavateľstvá by museli venovať zvýšenú pozornosť práve výberu prekladateľov a redaktorov a kvalita prekladov by u nich musela byť na prvom mieste.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BROWN, D.: *Stratený symbol*. Bratislava: Slovart, 2010, 528 s.

BROWN, D.: *The Lost Symbol*. London: Transworld Publishers, 2009, 670 s.

FISCHEROVÁ, V.: *Kritika prekladu diela „Stratený symbol“ od Dana Browna* (Diplomová práca). Banská Bystrica: FHV UMB, 2011.

SLOVENSKÝ *HOBIT* - CESTA TAM ALEBO SPÄŤ?

ZUZANA KRAVIAROVÁ/MICHAL GENDIAR
zuzana.kraviarova@gmail.com
fealiath@gmail.com

Tento príspevok je prvým zo série plánovaných, v ktorých sa budeme venovať kritike slovenského prekladu diela J. R. R. Tolkiena. Jeho ústrednou témou je kniha *Hobit*, ďalšie texty sa budú postupne venovať prekladom ďalších diel.

Na úvod stručne predstavíme dielo, jeho autora a prekladateľa, potom prejdeme k základnému načrtnutiu teoretických východísk kritiky prekladu, k opisu metodiky našej práce a nakoniec k samotným výsledkom.

Dielo, autor a prekladateľ¹

John Ronald Reul Tolkien sa narodil 3. 1. 1892 v Bloemfonteine na území dnešnej Juhoafrickej republiky. V ranom detstve sa aj s matkou presťahoval späť do Anglicka. Bojoval v prvej svetovej vojne, no nakazil sa zákopovou horúčkou a bol stiahnutý z frontu. Neskôr sa po druhej svetovej vojne stal profesorom staroanglickej literatúry a vystriedal niekoľko miest na rôznych univerzitách, pôso-

¹ Životopisné informácie v tejto kapitole pochádzajú z publikácie CARPENTER, H. 2000. *J. R. R. Tolkien: A Biography*.

bil napríklad aj v Oxforde. Bol uznávaným lingvistom, prekladateľom a znalcom staroanglickej literatúry.

Tolkien už odmalička miloval a tvoril jazyky. Mal mimoriadne širokú jazykovú kompetenciu, nech už z jazyka poznal iba niekoľko slov, alebo ním hovoril viac či menej plynule. Fascinovala ho zvuková podoba jazyka a fenomén zvukového symbolizmu, ktorý bol hybnou silou pri vytváraní vlastných umelých jazykov, ktoré sa neskôr stali základom jeho fiktívneho sveta Stredozeme.

Čiastočne ovládal afrikáncinu, fínčinu, ruštinu, španielčinu, švédčinu, taliančinu či waleštinu a veľmi dobre anglosaštinu, francúzštinu, gótčinu, gréčtinu, latinčinu, nemčinu i starú nórcinu. Okrem spomenutých jazykov pomerne dobre ovládal aj iné staré germánske jazyky, napr. starú nemčinu a holandčinu. Poznal aj staroslovenčinu a niektoré ďalšie.

Jeho diela sú aj s odstupom času veľmi populárne. Počet anglických edícií a reedícií je impozantný, presahuje totiž počet jazykov, do ktorých bol Tolkien preložený, presné číslo je päťdesiatšesť. *Hobit* bol preložený do päťdesiatich dvoch jazykov, medzi ktorými sú napríklad aj galčina, perzština či faerčina. Do niektorých jazykov bol preložený viackrát (napríklad do ruštiny to bolo šesť ráz, do poľštiny štyri a do slovenčiny dva razy²).

Do slovenčiny *Hobita* preložil Otakar Kořínek, slovenský autor a prekladateľ, nositeľ Ceny Jána Hollého a knižných prémiei za umelecký preklad za rok 2005, ktorá mu bola udelená za preklad diela *Vtáky bez krídel* od Louisa de Bernièresa. V roku 2010 mu bola udelená Cena Jána Hollého za preklad diela *Bledý oheň* od Vladimíra Nabokova (spolu s Janou Bálíkovou). Okrem toho je autorom mnohých iných prekladov a niekoľkých kníh ako napríklad *Vtedy v Amerike* alebo *Pozývaci list 1968*.

² *Hobbiti* (Krupa, 1973), *Hobbit* (Krupa, 1994), *Hobit, alebo, Cesta tam a späť* (Kořínek, 2002, reed. 2007 a 2012).

O kritike prekladu

Popovič (1975) rozdeľuje kritiku prekladu na dva základné druhy: takú, ktorá pracuje aj s originálom, čiže konfrontuje dva texty a dve komunikačné situácie, a takú, ktorá si originál „nevšíma“, zaujíma sa len o fungovanie preloženého diela v kontexte prijímajúceho prostredia, o reakcie príjemcov, o konzistentnosť prekladu s podobnými dielami v danej literatúre a podobne. **Cieľom našej kritiky je konfrontovať dva texty na pozadí kontextu prijímajúceho prostredia**, a teda spojiť Popovičom vymedzené dva druhy kritiky prekladu a vytvoriť tak kritiku, ktorá bude založená na konfrontačnej analýze preloženého textu, na sledovaní prekladateľských postupov a výrazovej adekvátnosti ich výsledku, no ktorá bude zároveň podmienená fungovaním prekladu a jeho „úspechom“ v začlenení sa do domáceho prostredia. Naše rozhodnutie nachádza oporu aj v teoretickej literatúre o preklade, Ferenčík (1984) tvrdí, že kritika by mala skúmať a kvalifikovať „vlastnosti prekladových textov v ich zložitom vzťahu nielen k textu originálu, ale aj k domácej prekladovej tradícii a k spoločenskému kontextu súčasnosti“ (Ferenčík, 1982, s. 29). V prípade diela, o preklad ktorého máme kritický záujem, je takýto prístup viac než vhodný. Tolkienova tvorba sa na Slovensku prekladá alebo adaptuje už od roku 1973, keď pod názvom *Hobbiti* vyšiel prvý preklad od Viktora Krupu. Má veľkú základňu čitateľov a fanúšikov, z ktorej môžeme spomenúť napr. Spoločenstvo Tolkiena³, občianske združenie, ktoré už niekoľko rokov organizuje stále populárnejší festival Slavcon⁴, internetový portál www.panprstenov.com, na ktorom sa nachádza aj Ardapedia⁵, otvorená encyklopédia, pracujúca na wiki systéme, venovaná Tolkienovi, prípadne Slovenskú Tolkien wikiu⁶, „mladšiu sestru“ už spomínanej Ardapedie.

Popovič (1975, s. 249 – 251) ďalej z hľadiska typológie vyčleňuje tri základné funkcie kritiky prekladu, a to *postulatívnu*, *analytickú* a *operatívnu*, a zdôrazňuje,

3 www.tolkien.sk

4 www.slavcon.sk

5 www.panprstenov.com, www.ardapedia.panprstenov.com

6 sk.tolkien.wikia.com

že tieto tri funkcie sú v praxi, samozrejme, prepojené, môžu sa kombinovať, navzájom zastupovať či v danej kritike (ako produkte) dokonca chýbať. Naša kritika nebude mať *postulatívnu* funkciu, teda sa nebude zaujímať o vhodnosť výberu textu na preklad, o jeho konformnosť s literárnou normou ani o jeho reprezentatívnosť z hľadiska vysielajúceho literárneho a kultúrneho kontextu. V súlade s vyššie stanoveným cieľom bude spájať dve Popovičom vymedzené funkcie: *analytickú* a *operatívnu*. „Analytická funkcia kritiky prekladu spočíva v odpovedi na otázku, na akej úrovni sa pohybuje prekladateľ pri uplatňovaní pracovných postupov [...] Ide tu o komplexnú textovú analýzu, o hľadanie štylistického tertium comparationis medzi originálom a prekladom.“ Naša kritika bude teda v rámci svojej analytickej funkcie hľadať odpovede na tieto (a podobné) otázky:

- Dopustil sa prekladateľ nejakých negatívnych posunov?
- Je preklad výrazovo adekvátny?
- Sú v preklade faktické chyby vyplývajúce z nepochopenia originálu?

Analytický pohľad na preklad je však podľa nášho názoru jednostranný, preto našej kritike pridávame i operatívnu funkciu: „Vo vzťahu k príjemcovi prekladu uplatňuje kritik operatívnu funkciu. Je závažným činiteľom pri udomácnovaní preloženého diela v čitateľskej percepcii. Všíma si aj otázku vzťahu medzi pôvodnou a preloženou tvorbou, motiváciu výberu a očakávanie príjemcov, vzťah medzi „svojím“ a „cudzím“ v preklade, a napokon inštrukcie príjmu, ako chápať a prijať preložené dielo.“ V súlade s touto definíciou nás teda v rámci operatívnej funkcie kritiky budú zaujímať odpovede na tieto (a podobné) otázky:

- Aký bol čitateľský ohlas na preklad?
- Ako si prekladateľ poradil s rôznorodými reáliami vysielajúcej i „tretej, fiktívnej“ kultúry vo vzťahu k prijímajúcemu prostrediu?
- Ako nový preklad zapadol do recepčnej tradície vytvorenej českými a staršími slovenskými prekladmi a adaptáciami (keďže tieto sú na Slovensku dobre známe)?

Z hľadiska vzťahu dvoch funkcií kladieme operatívnu funkciu na prvé miesto, a teda súhlasíme s Popovičom (1975) v tom, že „[...] kritik [...] má posudzovať konkrétny produkt predovšetkým z literárnej situácie, a tomuto aspektu má podriadiť všetky kritické registre [...] podriaďuje [ich] funkcii, akú očakáva od daného textu prekladu vo vývinovom i čitateľskom kontexte literatúry“ (1975, s. 252).

Metodika

Pri tvorbe tejto kritiky sme postupovali spôsobom, ktorý načrtol Ferencík v diele *Kontexty prekladu* (1982), teda sme rozdelili prácu na kritike na dve základné fázy: analytickú a syntetickú. Analytická fáza bola (v súlade s „nadradenosťou“ operatívnej funkcie kritiky) založená prevažne na práci s textom prekladu; autori sú veľmi dobre oboznámení s dielom v jeho originálnej podobe a s celým Tolkienovým svetom, podrobná analýza a interpretácia originálu výlučne pre potreby tejto kritiky preto potrebná nebola. Ďalším argumentom pre takýto postup bolo, že sme sa chceli „vžiť do kože“ čitateľa slovenského prekladu a neprerušovať jeho plynutie ustavičnou komparáciou s originálom. Navyše sme chceli zabrániť tomu, aby táto kritika sklzla do roviny komparatívnej analýzy na úrovni slova či vety. Východiskový text sme konzultovali v prípadoch, keď nám na to slovenský text dal dôvod, napr. pri neprirodzenom slovoslede, citeľnom vplyve anglického jazyka, nevhodnom výbere jazykových prostriedkov, pri faktickej chybe, negatívnom posune, nesprávnom „pocite“⁷ z diela a podobne. Na tomto mieste by sme chceli zdôrazniť, že ak kritizujeme, nemyslíme to negatívne, uvedomujeme si spleť a zložitú situáciu, ktorú Tolkien prekladateľom pripravil, uvedomujeme si aj trhové tlaky, ktoré v prekladateľskej praxi na Slovensku často riadia kvalitu výsledného

7 Spoliehanie sa na „pocit“ sa na prvý pohľad zdá neprofesionálne. Tolkien bol však známym milovníkom fonetiky jazyka a nadšencom fenoménu zvukového symbolizmu. Svoje diela písal tak, aby nepúťali len dejom a motívmi, ale aby čitateľov tešili aj ľubozvučným jazykom a vytvárali im tak povznášajúci čitateľský zážitok. Práve preto je v Tolkienovom prípade argument „znie to čudne“ argumentom platným a vhodným, potvrdilo sa nám, že vždy, keď sme z niečoho mali pri čítaní „zlý pocit“, malo to nejakú objektívnu príčinu.

produktu⁸. Výsledky takejto analýzy sme priebežne zaznamenávali a kategorizovali a v ďalších častiach príspevku ich predstavíme.

Onomastika

Vlastné mená, názvy a iné pomenovania sú veľmi dôležitou súčasťou akéhokoľvek diela fantasy literatúry, mnohokrát sú „hovoriace“, majú význam, a svojim významom výrazne dotvárajú charakter celého univerza⁹. Práve preto je ich preklad často ťažkým orieškom, keďže sa význam obsiahnutý vo vlastnom mene do cudzieho jazyka prenáša len veľmi ťažko (preklad musí spájať význam s formou). V prípade Tolkienových diel je nomenklatúra navyše premyslená do najmenších detailov, keďže pre autora boli jazyky celoživotnou vášňou. Tolkien však svojim prekladateľom situáciu trochu zjednodušil, pred smrťou totiž napísal sprievodcu pre prekladateľov¹⁰ (ďalej len sprievodca), v ktorom vysvetlil etymológiu niektorých mien a slovotvorné postupy použité pri ich tvorbe (aby ich prekladateľ mohol v cieľovom jazyku reprodukovat', prípadne vhodne substituovat'). Takisto v ňom označil aj tie mená, ktoré sa prekladať nemajú, lebo pochádzajú z elfštiny, prípadne iných jazykov. Pri niektorých jazykoch (keďže sám ich ovládal mnoho) dokonca navrhol aj ekvivalenty, prípadne aspoň naznačil smer, ktorým by sa prekladateľ mohol uberať.

Na prvý pohľad sa teda môže zdať, že preklad vlastných mien v Tolkienových dielach nemôže byť problémom. Situácia Otakara Kořínka však bola dosť zložitá, pretože sprievodcu k dispozícii nemal a navyše, na Slovensku boli v dobe vzniku najnovšieho slovenského prekladu udomácnené a veľmi obľúbené české prekla-

8 Prekladateľa sme sa opýtali, či mal na preklad Hobita dosť času: „Už sa nepamätám, koľko to presne bolo – ale v každom prípade, tak ako pri iných prekladoch – tolko, aby som mal po jeho dokončení pocit, že preklad je po všetkých stránkach dotiahnutý. Preto si s vydavateľom vždy dohodnem termín, ktorý mi to umožní.“

9 Tu si dovoľujeme pripomenúť aj jednu zo zásad slovenskej prekladateľskej školy – prekladať vlastné mená, ak sú funkčné (Ferenčík, 1984). U Tolkiena poväčšine funkčné sú.

10 Všetky informácie o pôvode a význame vlastných mien v tomto článku pochádzajú z publikácie *The Guide to the names in the Lord of the Rings* od J. R. R. Tolkiena. (In: LOBDELL, J. 1975. *A Tolkien Compass*. Open Court Publishing Company, 1975.) Publikácia je voľne dostupná aj na internete (napríklad <http://ce.sharif.edu/~safarnejad/files/books/jrr6.pdf> alebo <http://docs9.chomikuj.pl/44960175,PL,0,0,Guide-to-the-names-in-the-lord-of-the-rings.pdf>)

dy, rozhlasová hra (ktorá okrem slovenských používala aj niektoré ekvivalenty z českého prekladu) a druhý preklad *Hobita* z roku 1994. Prekladateľ mal teda z pohľadu čitateľskej recepcie dosť zviazané ruky. V súkromnej emailovej konverzácii prekladateľ Otakar Kořínek uviedol, že preklad charakterových mien bol preňho jedným z dvoch najväčších prekladateľských problémov pri práci na tomto preklade. Predpokladáme, že sa rozhodoval medzi dvomi možnosťami – vedome obmedziť svoj tvorivý výber, rešpektovať a prebrať preklady mien z úspešného českého prekladu, alebo sa vydať vlastnou cestou, preložiť nomenklatúru „po svojom“ a tým vytvoriť v podstate úplne nový, slovenským fanúšikom neznámy preklad, ktorý nemusí vyvolávať len pozitívne ohlasy. Vybral si druhú cestu. Mohlo to byť spôsobené tým, že nechcel ekvivalenty „odpísať“ z českých prekladov, ale v slovenčine vytvoriť ich nové, rovnako dobré náprotivky. Toto sú však len špekulácie, ku ktorým nás inšpirovala beseda s Vladimírom Gálisom, úspešným prekladateľom diel Terryho Pratchetta, ktorý sa ocitol v podobnej situácii a svoje rozhodnutie vytvoriť vlastným menám slovenské ekvivalenty zdôvodnil práve takto. Opýtali sme sa na to aj prekladateľa Otakara Kořínka a ten svoje rozhodnutie zdôvodnil: „*Slovenčina je vyspelý jazyk po všetkých stránkach. Preklad funguje v kultúre, ktorej je jazykom, preto nebol dôvod odpisovať z češtiny a nekonzultoval som ani starší slovenský preklad.*“

V knihe *Hobit* sme nenašli veľa prípadov, keď prekladateľ vyslovene nezvládol preklad vlastných mien. Nejaké sa však vyskytli, napríklad už notorická trojica *Baggins – Bag End – Sackville-Baggins*, ktorá rezonuje v komentároch a sťažnostiach fanúšikov¹¹, bola preložená ako *Bublík – Vreckany – mechovickí Bublíkovci*. Na vysvetlenie: *Baggins* je priezvisko hlavnej postavy, hobita Bilba, dobrého, usadeného a rešpektovaného hobita, ktorý žije v podzemnej hobitej nore *Bag End* a má zákerných, lakomých a zlých príbuzných s priezviskom *Sackville-Baggins*, ktorí túžia po jeho majetku. Tolkien sa v sprievodcovi vyjadril, že pomenovania

¹¹ Ako príklad uvedieme diskusiu na fóre Spoločenstva Tolkiena (forum.arda.sk), kde je v sekcii *Verejná debata* v časti *John Ronald Ruel Tolkien slovenským prekladom venovaná celá téma*.

Baggins a *Bag End* by v preklade mali obsahovať aspoň rovnaký element s významom „bag“, čiže taška, kapsa, vrečko, vrece a podobne a pomenovanie *Bag End* by v preklade nejakým spôsobom malo evokovať slepú uličku, keďže nora sa v takej nachádzala. Priezvisko *Sackville-Baggins* by okrem významu „bag“ v preklade malo evokovať aj význam „sack“. „Sack“, okrem toho, že je šťastí synonymom slova „bag“ (taška, kapsa, vrečko...), znamená aj „rabovať, plieniť, ničiť“, a teda veľmi dobre vyjadruje niektoré vlastnosti Bilbových príbuzných. Na otázku, prečo si vybral práve meno *Bublík*, Otakar Kořínek odpovedal: „*No áno. Bag znamená vrečko, a tiež to vyvoláva dojem niečoho oblého, a hobiti sú tiež takí okrúhlučkí, tak som chcel, aby aj slovenský preklad pôsobil takýmto dojmom. Pôvodne sa mal Frodo volať Bugri. Tak sme kedysi prezývali tučnejších chlapcov, no zistil som, že dnes to už skoro nikto nepozná, preto som vymyslel meno Bublík. Viem, že sa to trocha bije, ale všetko sa naozaj preložiť nedá*“ (Jurđáková, *Rozhovor s O. Kořínkom, slovenským prekladateľom LOTR*).

Podľa nášho názoru sú slovenské preklady tejto trojice ochudobňujúce, priezvisko *Bublík* neevokuje význam taška, vrece, vrečko, *Vreckany* evokujú dedinu či mestečko a nie meno obydľia na konci uličky a *mechovickí Bublíkovci*, nuž, povedzme len, že v skutočnosti nepochádzali zo žiadneho Mechova či Mechoviec (taká usadlosť sa v origináli ani nespomína). „Sackville“ síce obsahuje francúzske „ville“, čiže mesto, mestečko, ale neznamená, že títo hobiti žijú v nejakom meste či dedinke s názvom Sackville. Je to len prvá časť ich priezviska, ktoré Tolkien zámerne oddelil spojovníkom, aby tým evokoval falošnú nadradenosť anglickej zbohatlickej aristokracie. Uvedomujeme si, že nie je možné preniesť všetky tieto významové odtienky, no určite by sa dalo nájsť o niečo šikovnejšie riešenie. Navrhovali by sme Bilba *Vreckáríka*, ktorý si pokojne žije v *Dne vreca*, až kým ho jedného dňa neprídu navštíviť jeho otravní príbuzní, manželia *Vreckárovci* (*Otto Vreckár* a *Lobélia Vreckárová*). Pri dvojici rodín *Vreckáríkovcov* a *Vreckárovcov* je podľa nás zjavné, že ide o príbuzných a dá sa aj rozlíšiť, kto je skutočný vreckár.

Ďalším takýmto príkladom je preklad *Imladris – Rivendell*. Je to významné elfské sídlo, usadlosť v hlbokom údolí, cez ktoré preteká riečka. V čase udalostí

opísaných v *Hobitovi* tam ešte stále žili elfovia. Názov Imladris je elfského pôvodu, Tolkien ho do spoločnej reči preložil ako *Rivendell*. Význam tohto mena je podľa Tolkiena „cloven-dell“, čo by sme doslovne mohli preložiť ako „malé rozčesnuté zalesnené údolie“. V slovenskom preklade *Hobita* nachádzame *Vododol*, čo môže evokovať to, že údolie bolo plné vody, prípadne cezeň pretekala rieka. Dokonca sme sa pri jednej príležitosti stretli aj s názorom, že *Vododol* evokuje miesto, kde sa ťaží/doluje voda, čo nie je pravda. Prekladateľ možno považoval element „Riven-“ za odkaz na rieku (angl. river), a preto vytvoril slovo *Vododol*. Tolkien sa však v sprievodcovi vyjadruje jasne – element „Riven-“ nemá žiadnu spojitosť s anglickým „river“. K tomuto vyjadreniu došlo potom, ako švédsky prekladateľ vytvoril „*Vattnfall*“ na základe mylného predpokladu, že element „Riven-“ znamená „rieka“. Myslíme si, že riešenie českej prekladateľky, ktorá „*Rivendell*“ preložila ako „*Roklinka*“ je vhodnejšie a veľmi dobre vystihuje význam pôvodného slova, pretože poukazuje na to, že ide o údolie a zároveň sufixom evokuje, že toto údolie nie je veľkou dolinou, ale príjemným útočiskom. Navyše, ak porovnáme zvukovo-estetickú (pre Tolkiena veľmi dôležitú) stránku *Vododolu* a *Roklinky*, z pohľadu ľubozvučnosti a vytvárania čitateľského zážitku porovnateľného so slovami *Rivendell* a *Imladris* to podľa nášho názoru „vyhráva“ *Roklinka*.

Menej závažnými, no pre skalných fanúšikov predsa len trochu rušivými prekladmi sú napríklad *Temnohvozd* (*Mirkwood the Great*) namiesto, povedzme, *Temnolesa* či Krupovho (1994) Čierneho lesa alebo preklad foneticky motivovaného mena *Gollum* menom *Gloch* namiesto celosvetovo známeho *Glum*. Musíme však vyzdvihnúť veľmi vydarené preklady názvov dvoch známych mečov: *Orcrist, the Goblin-cleaver* bol preložený ako *Orcrist, čiže Škratosek* a *Glamdring, the Foehammer* ako *Glamdring, Vrahomlat*.

Reálie

Ďalšou nesmierne dôležitou skupinou, na ktorú si prekladateľ (nielen) fantasy literatúry musí dávať pozor, sú reálie daného univerza. V ich preklade sa často skrývajú úskalia, ktoré si bežný čitateľ ani nevie predstaviť. Zložitost' ich prekladu

spočíva najmä v kultúrnej podmienenosti týchto jednotiek, zjednodušene povedané: to, čo sa v jednej kultúre nachádza, sa v druhej nemusí a situácia platí, samozrejme, aj naopak. Pri fantasy do hry vstupuje ďalšia, tretia, „vymyslená“ kultúra, s ktorou treba pri interkultúrnej mediácii, ktorou preklad nepochybne je, počítať a zaobchádzať ako s plnohodnotným členom prekladateľskej situácie¹². Vysielajúca (cudzia) a tretia („vymyslená“ a zvyčajne tiež cudzia, hoci motivovaná) kultúra sú navyše často vzájomne prepletené, napríklad „vymyslení“ hobiti a ich domovský región *Shire* majú evokovať anglický vidiek a jeho obyvateľov, Tolkien tam totiž strávil práve tie roky, ktoré výrazne ovplyvnili aj jeho literárnu tvorbu. V Tolkienových dielach teda nachádzame prvky vysielajúcej, anglickej kultúry zmiešané s prvkami „vymyslených“ kultúr Stredozeme, ktoré však v skutočnosti vôbec nie sú vymyslené, ale založené (či už priamo, alebo nepriamo) na nejakej existujúcej kultúre (častá je prítomnosť škandinávskych a starogermánskych kultúrnych a mytologických prvkov). Prekladateľ Tolkiena má navyše situáciu sťaženú tým, že svet, do ktorého autor svoje príbehy situoval, je rozsiahly a prepracovaný do najmenších detailov vrátane pravidiel, ktoré v ňom platia, funkčných jazykov, histórie jednotlivých národov, mytológie či geografie. Všetko toto treba čitateľovi naservírovať tak, aby cítil, že ide o niečo „cudzie“ (číta predsa o „vymyslenom“ svete), no aby reáliám zároveň rozumel, aby sa v nich nestrácal a neprišiel tak o časť čitateľského zážitku. Situácia slovenského prekladateľa bola skomplikovaná ešte aj tým, že veľká časť čitateľskej obce sa už s kultúrnymi prvkami (vo vyššie zmienenom „zmiešanom“ zmysle slova) zoznámila prostredníctvom starších prekladov. Predpokladali sme, že v preklade sa budú vyskytovať dva typy neadekvátnych prekladateľských riešení kultúrnych jednotiek – prípady, keď sa prekladateľ stratil v samotnej „vymyslenej“ kultúre a prípady, keď si neuvedomil podmienenosť či motiváciu danej kultúrnej jednotky ničím v skutočnom svete. Pri čítaní *Hobita* sme boli veľmi príjemne prekvapení, prekladateľ si s kultúrnymi jednotkami, vzhľadom na ťažkú situáciu, poradil veľmi dobre. Vyskytlo sa len zopár prípadov,

¹² Podrobnejšie o troch kultúrach pri preklade fantasy literatúry: DJOVČOŠ, Martin, KRAVIAROVÁ, Zuzana. 2010. Možné svety a ich možné preklady. In: Kiššová, Smiešková (eds.). *ARS AETERNA – Contemporary fantastic fiction in interpretation and translation*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2010.

keď sme boli nútení krútiť hlavami, jedným z nich („stratenie sa“ v reáliách tretej kultúry) je preklad názvu vzácneho a ojedinelého drahokamu *the Arkenstone, the Heart of the Mountain* ako *Archakam, Srdce hôr*. Tento ekvivalent pokladáme za neadekvátny, pretože z jedinečného drahokamu, ktorý bol „srdcom“ jedného jediného vrchu, Osamelej hory, urobil „srdce“ všetkých hôr vo všeobecnosti, čím znížil jeho jedinečnosť a význam. Archakam bol extrémne veľký diamant, ktorý bol objavený pri hĺbení siení kráľovstva trpaslíkov pod Osamelou horou. Diamanty akejkoľvek veľkosti sú, ak vezmeme do úvahy ich výskyt na Zemi, extrémne vzácne a cenné. To však z Archakamu nerobí „srdce“ všetkých hôr, pretože Tolkien použil *the Mountain*, čím jasne odkázal na predtým už mnohokrát spomínanú Osamelú horu, a nie na všetky vrchy Stredozeme. Navyše, použitie určitého člena spolu s veľkým začiatočným písmenom značne zvyšuje markantnosť daného pomenovania v texte originálu.

Ďalším zaujímavým príkladom je preklad merných jednotiek *feet*, ktoré prekladateľ na viacerých miestach ponechal ako *stopy*, a teda si ako prekladateľský postup zvolil exotizáciu, ktorú však v tomto prípade nepovažujeme za úplne funkčnú. Dôvodom, prečo je to tak, je fakt, že stopy ako merné jednotky (alebo skôr ich presná „veľkosť“) nie sú v našich končinách veľmi známe. Asi každý pozná stopy ako dĺžkové miery najmä z filmov natočených v anglofónnych krajinách, no málokto už vie, že jedna stopa je 30,48 cm. Z tohto dôvodu si slovenskí čitatelia ťažko predstavia rozmery vyjadrené touto mierou. Ak teda niekomu povieme, že trpaslíci liezli po skalnej rímse vo výške 150 stôp, alebo že otvor mal šírku 3 a výšku 5 stôp, vo väčšine prípadov bude takmer okamžite potom nasledovať otázka: „A to je koľko metrov/centimetrov?“ Myslíme si teda, že by bolo vhodnejšie prepočítavať rozmery a vzdialenosti a premieňať ich zo stôp a iných „exotických“ jednotiek a mier na jednotky a miery zaužívané a používané v prijímacej kultúre, v našom prípade na metre a centimetre a následne takto premenené jednotky vkusne skombinovať s pôvodnými jednotkami (keďže chceme, aby mali čitatelia čo najväčší čitateľský zážitok a k tomu v prípade prekladu fantasy literatúry určite prispieva aj dobre zvolená exotizácia). Trpaslíci by teda neliezli po skalnej

rímse vo výške 150 stôp, ale po rímse vo výške takmer 50 metrov, čo v merných jednotkách používaných v Stredozemi predstavuje 150 stôp.

Fascinujúcim príkladom podmienenosti „vymyslených“ reálií skutočným svetom sú jedlá, ktoré Bilbo pri návšteve servíruje svojim nečakaným hosťom. Tolkien ich totiž vybral na základe svojich spomienok a vychádzal z obdobia Diamantového jubilea vlády kráľovnej Viktórie (*Food in Tolkien's The Hobbit*). Jedlá by teda, podľa nášho názoru, aj v preklade mali čitateľovi zo skutočného sveta aspoň trochu evokovať Anglicko (ak by sme si koncepcne vybrali exotizáciu) alebo, v prípade naturalizácie, by mohli byť pokrmy aspoň staršie, tradičné. Uvedieme niekoľko príkladov.

Preklad anglického pokrmu *buttered scones* ako *maslové šišky* nepovažujeme za najlepšie riešenie. Dôvodom voľby ekvivalentu *maslové šišky* je možno prekladateľova neistota týkajúca sa povahy samotných „scones“. Ide totiž o druh pečiva, ktoré je mäkké a suché, upечené z cesta, v ktorom sa niekedy nachádza sušené ovocie. „Scones“ sa kvôli svojej suchej konzistencii natierajú maslom, džemom alebo smotanou a tradične sa podávajú s čajom alebo kávou na raňajky či v čase poobedňajšieho čaju. Domáce šišky sú na rozdiel od „scones“ dosť mastné a poväčšine sa podávajú ako sladký obed. Myslíme si preto, že vhodnejšou naturalizáciou (ak by sme práve naturalizáciu zvolili za vhodnú metódu) by boli možno *maslové buchty*, pretože buchty svojím cestom a konzistenciou aspoň trochu pripomínajú „scones“. Ďalším príkladom je preklad koláčika *biscuit* ako *suchár*. Myslíme si, že vhodnejším ekvivalentom by bolo slovo *sušienka*. Znova ide o rozdielne typy pečiva, ktoré sa dosť odlišujú. Suchár väčšina ľudí pozná ako diétnu stravu, takýto druh suchárov pripomína usušený chlieb. Na druhej strane sušienka je druh suchého pečiva, do ktorého sa pridávajú rôzne ďalšie prísady, ako sú orechy, hrozienka, jablká a mnohé ďalšie. Cesto je sladké, sušienky sa pečú jednotlivo a vydržia veľmi dlho čerstvé. Na Slovensku sa tradične pečú na Vianoce, no nie je to pravidlom a môžu sa piecť celoročne. Nejde o diétne jedlo, ako v prípade suchárov, práve naopak. Keďže Bilbo bol hobit a veľmi rád maškrtil, predpokladáme, že vo svojej komore nemal diétne sucháre, ale práve sušienky. Navyše, slovenskí

čitatelia už na základe iných prekladov, filmov či seriálov poznajú sušienky ako jedlo, ktoré sa v Anglicku podáva k tradičnému čaju.

Anglické *pork pie* prekladateľ nahradil slovom *tlačenka*. Tlačenka je tomuto druhu koláča síce podobná v istých znakoch, no nemožno ju s ním stotožňovať. Spoločným znakom je, že obe jedlá obsahujú bravčové mäso a že sa do nich po úprave mäsa pridáva aspik. Do tlačanky však idú okrem mäsa aj iné suroviny. Tieto kulinárske rozdiely sú však z pohľadu koncepčného prekladu nepodstatné (prekladateľ si možno naturalizáciu zvolil úmyselne). Myslíme si však, že vyvolala mylné asociácie, predstava hobita, ktorý je tlačenu, nesedí do obrazu domoviny hobitov, ktorá je odrazom viktoriánskeho Anglicka, ktorý sa autor výberom tradičných anglických jedál snažil evokovať. Alternatívnym riešením by mohla byť explikácia – *okručly mäsový koláč*. Podobným príkladom je jedlo *mince pies*. Prekladateľ preložil *mince pies* ako *ovocné pirohy*. Spomenutý článok, z ktorého sme čerpali informácie o jedlách, hovorí o *mince pies* ako o trochu problémovom jedle. Tolkien sa sám vo svojich listoch (číslo 178, 181 a 190) vyjadril, že Kraj má evokovať viktoriánsku éru v Anglicku, konkrétne čas Diamantového jubilea a tento efekt sa snažil dosiahnuť aj výberom jedál. A práve viktoriánska éra bol čas, keď sa *mince pies* začali meniť a tradičnú mäsovú náplň nahradila ovocná. Nie je preto jasné, na akú náplň si Tolkien zo svojho detstva spomína. *Mince pies* sa rovnako ako pirohy plnia, ide teda o podobný typ koláča z rovnakého alebo veľmi podobného cesta. Na základe týchto podobností si myslíme, že preklad *mince pies* ako *ovocné pirohy* je v tomto prípade z pohľadu významovej adekvátnosti vydarený vzhľadom na fakt, že pirohy ako také môžu byť plnené nielen ovocnou náplňou, ale aj mäsovou. Ostáva však otázka vhodnosti naturalizácie ako postupu pri preklade kultúrnych jednotiek tretej, „vymyslenej“ kultúry.

Pri porovnaní ekvivalentov *šišky*, *sucháre*, *tlačenka* a *ovocné pirohy* sa núka vysvetlenie, že prekladateľ si naturalizáciu názvov pokrmov vybral ako koncepčný postup, ako svoju stratégiu prekladu kultúrne viazaných jedál, že sa jednoducho rozhodol ich cieľovej kultúre priblížiť prostredníctvom u nás známych pokrmov. Tento predpoklad sa nám potvrdil aj po tom, čo sme sa na to opýtali prekladateľa:

„Pre túto naturalizáciu som sa rozhodol preto, aby to bolo čitateľovi bližšie. Dalo sa to, prirodzene, aj pri naturalizácii preložiť inak. Ide o problém výberu, pred ktorým stojí prekladateľ takmer v každej vete. Musí sa napokon rozhodnúť pre jedno, hoci niekto iný by to preložil inak.“ Na základe tohto uvažovania však vyvstáva ďalšia otázka, či tým nebola oslabená dôležitá črta originálu, a teda alúzia na dôležitú časť autorovho života. Túto otázku nechávame otvorenú.

Ďalším fenoménom spojeným s prekladom reálií „vymyslených“ svetov fantasy literatúry sú autorské neologizmy a neosémantizmy, teda slová, ktoré v reálnom svete neexistujú a autor si ich vymyslel, aby pomenoval jednotku v realite fiktívneho sveta (neologizmy) alebo také slová, ktoré síce v reálnom svete existujú, no ich význam je iný ako ten, ktorý im autor vo fiktívnom svete literárneho diela priradil (neosémantizmy). Pre prekladateľa sú ťažkým orieškom, odporúčaným postupom pri ich preklade je zistiť motiváciu slovotvorného postupu vo východiskovom jazyku a následne postup v cieľovom jazyku zreprodukovať s prihliadnutím na kontext a prijímajúcu kultúru¹³. Príkladom na autorský neologizmus vytvorený v súlade s už existujúcimi lexikálnymi jednotkami je slovo *were-worms* označujúce bytosti, ktoré sa dokážu premieňať na draky. Autor toto slovo pravdepodobne použil, aby odkázal na slovo už udomácnené v anglickom jazyku (*were-wolf*, teda vlkolak) a spustil tak predstavotvorný proces v mysli čitateľa. Slovenský preklad *vlkodrak* považujeme za neadekvátny, hraničiaci s negatívnym posunom. *Vlkodrak* ako mýtická príšera budí hrôzu, evokuje predstavu draka skríženého s vlkom, nemá však význam originálneho *were-worm*. Adekvátny preklad by mal podľa nášho názoru znieť *drakolak*. Na druhej strane, slovenský prekladateľ veľmi dobre zvládol preklad neologizmu *a burrahobbit*. Jednotka bola v origináli výsledkom vtipnej situácie, keď chcel Bilbo v lese okradnúť hladných trolov, no tí ho chytili. Na otázku, kto je, im odpovedal: *a bur- a hobbit... a burrahobbit!* Jednotka teda vznikla slovotvorným spájaním z dvoch slov: *a burglar* (lupič) + *a hobbit* (*hobbit*). Tento postup slovenský prekladateľ reprodukoval a vytvoril tak veľmi dobrý

13 Pre bližšie informácie pozri DJOVČOŠ, M. 2007. *Motivácia ako slovotvorný proces a jej miesto pri formovaní prekladateľskej koncepcie*.

ekvivalent *luphobit*.

Posledným javom, ku ktorému by sme sa v oblasti reálií chceli vyjadriť, sú dve faktické chyby, ktoré sa nachádzajú v úvodnej mape a vznikli pravdepodobne z nepozornosti. Obe sa týkajú trpasličej mapy, Thrórovej mapy, ktorá je vyobrazená na začiatku knihy a zobrazuje Osamelú horu a prilahlé územia spolu s polohou tajného vchodu. Prvou z nich je fakt, že trpasličie mapy sú orientované inak ako ľudské mapy. Ak na stôl položíte ľudskú mapu, najbližšie k vám bude juh, najďalej od vás bude sever, pretože mapa je orientovaná severojužným smerom. Trpasličie mapy sú orientované východozápadným smerom, „hore“ majú teda východ. Nevieme, prečo je to tak, no je možné, že trpaslíci takýmto spôsobom vzdávajú hold miestu, kde sa prebudila väčšina zo Siedmich otcov trpaslíkov. Je zarážajúce, že aj keď je na mape jasne nakreslená šípka s popisom „na východe je Dáin“ ukazujúca za horný okraj mapy, len o niekoľko centimetrov vpravo od tejto šípky je smerová ružica, ktorá tvrdí, že „hore“ je sever. Druhá chyba sa týka farby niektorých rún. V texte sa totiž spomínajú červené runy na mape, no pri pohľade na mapu nevidíme žiadne červené runy, všetky sú čierne. Je možné, že zlyhala komunikácia medzi prekladateľom a korektorom, napriek tomu je táto chyba pomerne závažná, pretože znižuje zážitok čitateľa z textu a mätie ho.

Štýl

V tejto časti príspevku sa budeme bližšie venovať jazykovo-štylistickej úrovni prekladu. Pri preklade umeleckej literatúry je zvládnutie jazykovo-štylistického vyjadrenia témy rovnako dôležité ako zvládnutie prenosu obsahovej informácie, slovami teoretika: „Ak sa prekladateľ sústreďí len na prenos obsahu, bez toho, aby venoval pozornosť formálnemu vyjadreniu, zvyčajne to ma za následok plochý a priemerný preklad, bez iskry a šarmu originálu.“¹⁴ Tento citát v prípade prekladu Tolkiena platí dvojnásobne, ako sme spomenuli vyššie, sám autor bol lingvista, ktorý celý život obdivoval krásu jazyka a ktorý touto krásou naplnil aj svoje diela.

¹⁴ „Adherence to content, without consideration of form, usually results in a flat mediocrity, with nothing of the sparkle and charm of the original“ (Nida, 1964, s. 164).

Hobita napísal pre svoje deti, čítaval im ho ako rozprávku na dobrú noc. To, že prekladať Tolkiena je po štylistickej stránke veľmi náročné, si uvedomoval aj sám prekladateľ, v rozhovore pre fanzin ATHELAS sa vyjadril, že ďalším z dvoch najväčších prekladateľských problémov bolo to, že musel „využiť celú slovnú zásobu slovenčiny. Hlavné tie jeho časté opisy krajiny boli veľmi náročné“ (Jurđáková, *Rozhovor s O. Kořínkom, slovenským prekladateľom LOTR*). Toto nám potvrdil aj keď sme sa ho opýtali na najväčšie problémy pri preklade Hobita. Okrem už spomínaných vlastných mien uviedol aj, že „podobne ako v Pánovi prsteňov, Tolkien aj tu hýril živými a farbistými opismi prírody. Aj to bolo treba zachytiť. Staršia slovenská literatúra nimi oplýva, takže je odkiaľ čerpať.“

Slovenský prekladateľ sa svojej úlohy zhostil dobre, preklad sa po štylistickej stránke (až na pár výnimiek) považujeme za výrazovo adekvátny. Chceli by sme vyzdvihnúť badateľnú snahu prekladateľa pestovať krásu slovenského jazyka, v preklade sa nachádza veľa slov a vyjadrení, ktoré v dnešnom jazyku už nie sú také bežné a na ktoré by bola škoda zabudnúť. Medzi takéto slová patria napríklad *neplecha, zakvačiť sa, kolomaž, ísť husím pochodom, ostýchaví...* Okrem takýchto, dnes už nie natoľko bežných slov sa prekladateľovi pekne podarilo zachytiť Tolkienom takú milovanú zvukovú stránku jazyka. Slová ako *bzukot, hvízdanie, trmácať sa, družina, klátiky, bystrina, klukatenie* či *zunenie* krásne zachytávajú a dotvárajú atmosféru, ktorá tak naberá rozprávkový charakter, ktorý mnohí z nás poznajú napríklad z Dobšinského rozprávok. Ako sme už spomenuli, Tolkien napísal *Hobita* ako rozprávku pre svoje deti, stratégia, ktorú slovenský prekladateľ pri práci s jazykom zvolil, je teda viac než vhodná.

Ďalším javom, ktorý stojí za zmienku, je veľký cit prekladateľa pre preklad humorných prvkov, ktorých je *Hobit* plný. „Okrídlené“ šušlanie Gluma¹⁵, ktoré prostredníctvom knižnej či sfilmovej verzie trilógie doslova obletelo svet a ktoré sa nachádza aj v *Hobitovi*, bolo preložené skutočne pekne, nenásilne a v slovenčine vyznieva prirodzene: „Šo je ono zaš, môj milušký? Šo to má v rušiškách? Šo keby sme si sadli a trošiška si pobedsedovali, môj milušký? Má rád hádanšišky?“ Podob-

15 Oficiálny slovenský preklad mena tejto postavy, Gloch, nepoužívame zámerne.

ne bravúrne sa prekladateľ zhostil scény v lese, keď sa trolovia dohadujú, či Bilba upečú, uvaria alebo nasolia a uvaria až potom a on ich presviedča, aby ho nevarili, že on im radšej sám navarí, „*I am a good cook myself, and cook better than I cook, if you see what I mean*“, „*Ja sám som dobrý kuchár a varím lepšie, než sa uvarím, ak mi rozumiete*.“ Pre potešenie čitateľov tejto kritiky uvedieme ďalší veľmi podarený preklad opisu Bilbovej bitky s pavúkmi: „*Nadávka Tlstý pupec ich tak rozzúrila, že potratili zdravý rozum [...] Pavúky besneli, prskali, penili a syčali hrozné nadávky [...] [Trpaslíci] Predháňali sa v ďakovaní a klaňali sa mu až po zem, hoci pritom od únavy padali a dlhšie potom nevládali vstať*.“ Podobné vydarené pasáže robia z čítania slovenského prekladu naozaj zážitok.

Tento zážitok však miestami kazia neobratné konštrukcie či citeľný anglický slovosled slovenských viet. Niektorým čitateľom sa pri nasledujúcich príkladoch môže zdať, že zbytočne bazírujeme na slovíčkach, veď preklad sa má vnímať ako celok a prekladateľská kreativita ako taká je princíp, ktorý sa nedá poprieť. Je to síce pravda, no na druhej strane si treba uvedomiť aj to, že práve prostredníctvom prekladu sa mení aj náš jazyk a prekladateľ má teda určitú zodpovednosť voči ďalším generáciám, ktoré jeho preklady budú čítať. Tu treba upriamiť pozornosť na ďalšiu nesmierne dôležitú vec, preklad ako produkt nie je výsledkom práce jedineho človeka, okrem prekladateľa na ňom pracuje tím odborníkov vo vydavateľstve, korektori, redaktori a podobne. To môže spôsobiť dve negatívne veci – buď si korektor nevšimne nedostatky prekladu a nechá ich neopravené (to sa podľa nášho názoru stáva z nepozornosti najmä pod časovým tlakom), alebo dobrý preklad z dôvodu stratégie vydavateľstva opraví na nie až tak vhodný ekvivalent. Vtedy už prekladateľ väčšinou nemá možnosť zasiahnuť. Ďalšou vecou, na ktorú chceme upozorniť, je, že aj prekladateľ a korektor sú len ľudia, ktorým sa, ako každému z nás, môže „pošmyknúť pero“. Ku kritizovaniu na mikroštylistickej úrovni by sme teda mali pristupovať s určitou ľudskosťou.

Zaujímavým javom, ktorý sme na tejto úrovni identifikovali, je prekladateľov postup „narúšania“ zaužívaných kolokácií, či slovných spojení, prípadne úmyselné použitie menej zaužívaného spojenia (z priestorových dôvodov uvádzame len

dva príklady), napríklad *Tales and adventures sprouted up all over the place...* preložil ako *príbehy a dobrodružstvá vyrážali a množili sa ako huby po daždi*. Krátky slovník slovenského jazyka (Kačala – Pisarčíková – Považaj, 2003, dostupné online¹⁶) síce uvádza aj kolokáciu *množiť sa ako huby po daždi*, my sme sa však s ňou nikdy nestretli. Preferovanosť druhej kolokácie (*rásť ako huby po daždi*) potvrdzuje vyhľadávanie v slovenskom korpuse¹⁷, kde sa spojenie *množiť sa ako huby po daždi* neobjavuje ani raz a spojenie *množili sa ako huby po daždi* sa tam objavuje iba raz, v preklade, ktorého kritikou sa práve zaoberáme.

Iný príklad nachádzame v pasáži ... *rest in reasonable safety*, ktorá bola preložená ako „*si v pomernom bezpečí aj oddýchnuť*“. Krátky slovník slovenského jazyka uvádza prídavné meno pomerný ako „*majúci vzhľadom na okolnosti istý stupeň vlastnosti, relatívny*“ (Kačala, Pisarčíková, Považaj, 2003, dostupné online¹⁸). Nám „pocit“ hovoril, že by sa viac hodilo použitie synonyma *relatívny*, teda spojenia *v relatívnom bezpečí si oddýchnuť*. Pri hľadaní v korpuse sa spojenie *v pomernom bezpečí* objavilo dvakrát – raz v našom preklade a druhýkrát v inom preklade toho istého prekladateľa. Spojenie *v relatívnom bezpečí* sa tam objavilo desaťkrát. Na základe tejto informácie môžeme špekulovať, že „narúšanie“ kolokácií, prípadne používanie menej častých spojení môže byť individuálnym posunom, prejavom idiolektu daného prekladateľa, ba dokonca až vedomou stratégiou. Prekladateľ nám na otázku, či to bolo naozaj tak, či išlo o vedomú stratégiu, odpovedal: „*K výrazu „relatívny“ – do charakteru tohto textu sa tento výraz nehodí, kričal by z neho, lebo je viac-menej moderný. Podobne som volil výrazy napríklad pri preklade Londonovho Bieleho tesáka a Volania divočiny. Veľakrát sa tam vyskytovalo napríklad slovo „reflex“ (pri zvieratách). Už sa nepamätám, ako som ho – ale aj iné – prekladal, ale prekladať to ako „reflex“ bolo nevhodné z vyššie uvedeného dôvodu.*

16 <http://slovníky.korpus.sk/?w=huba&c=x01a>

17 Slovenský národný korpus – prim-5.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2011. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>

18 <http://slovníky.korpus.sk/?w=pomern%C3%BD&s=exact&c=Eb9f&d=kssj4&d=psp&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ma&d=hssjV&d=ber nolak&d=obce&d=priezviska&d=un&d=locutio&d=pskcs&d=psken&ie=utf-8&oe=utf-8>

O vedomú stratégiu ide len v tom smere, že všetko určuje typ textu a jazykový cit. Asi tak, že napríklad pri preklade Kerouacovho románu „Na ceste“ nemožno používať jazyk slovenskej lyrizovanej prózy. Takisto tu nejde o dajaké zámerné individuálne posuny. Slovníky sú skvelá vec, ale nemožno sa nimi dať absolútne zväzovať. Čerpajú totiž z literatúry, a nie naopak. Ak sa vyskytne dajaké nóvum a je z hľadiska slovenčiny významovo priezračné a ústrojné, potom je to v poriadku. Prvoradá je literatúra. Inak by sme dospeli do jazykovo zakonzervovaného stavu.“

V preklade sme identifikovali aj „neslovenský“ slovosled. Ako príklad uveďme vetu: „Netrvalo dlho a les **sa im sprotivil rovnako z duše ako predtým tunely škratov.**“ Vhodnejšie by bolo použiť „Netrvalo dlho a les sa im z duše sprotivil tak, ako predtým tunely škratov.“ Ďalším príkladom je veta „Keď to Bilbo počul, celý sa roztriasol od vzrušenia, lebo si zaraz uvedomil, že pri ňom stojí šťastie a naskytá sa mu príležitosť **pustiť sa do toho zúfaleho plánu hneď.**“ Väčšina čitateľov ovládajúcich angličtinu z tejto vety dokáže vydedukovať, že pozícia príslovky hneď zodpovedá pozícii anglickej príslovky *right away*. Adekvátnejší preklad by teda mohol znieť: „Keď to Bilbo počul, celý sa roztriasol od vzrušenia, lebo si zaraz uvedomil, že pri ňom stojí šťastie a naskytá sa mu príležitosť **hneď sa pustiť do toho zúfaleho plánu.**“ Ďalšou možnosťou však je, že sa prekladateľ rozhodol ponechať príslovku na konci s cieľom zvýšenia dôrazu.

Skúsený čitateľ či prekladateľ teraz môže namietat, že toto všetko je vecou individuálnych preferencií a pri preklade umeleckej literatúry je namieste aj určitý stupeň kreatívnosti a že „narúšanie“ zaužívaných konvencií či použitie príznačného slovosledu mohlo byť prekladateľovou stratégiou smerujúcou k väčšej zážitkovosti. My by sme však chceli namietat, že hoci tieto argumenty môžu byť pravdivé, (opätovne zdôrazňujeme) preklad vplýva na náš jazyk a na jazyk, ktorý budú používať ďalšie generácie. Otázku „správnosti“ toho-ktorého vyjadrenia nechávame opäť otvorenú. V nasledujúcej časti by sme sa v súlade s nadsadenosťou operatívnej funkcie kritiky prekladu chceli vyjadriť k čitateľskej odozve na tento preklad, aspoň do takej miery, do akej sme boli schopní získať čitateľské reakcie.

Čitateľský ohlas

Preklady známych diel vždy vyvolávajú búrlivé reakcie medzi fanúšikmi a inak to nebolo ani v tomto prípade. Nasledujú vybrané reakcie fanúšikov získané z verejne dostupných internetových fór fanúšikov Tolkiena (*forum.panprstenov.com* a *forum.arda.sk*), ktoré sú tu zverejnené po jazykovej úprave. Zaujímavé je (a potvrdzuje to naše názory), že skalní fanúšikovia si všimli približne tie isté veci, ktoré sme si pri analýze prekladu všimli aj my. Negatívne sa vyjadrovali o preklade vlastných mien a o zníženom výrazovom pôsobení diela:

„[Preklad] Je slabý ako čaj. Okrem tých názvov, ktoré mi trhajú uši [Vododol, Chicho, Bublík], nie je z neho cítiť tú silu príbehu, ako je to v origináli, čo je asi najväčšia škoda...“

„Pri slovách ako *Vododol, Chicho* a podobne mi nenapadá, že je to hodné takého váženého a vynikajúceho diela ako *LOTR*.“

„To je asi sila zvyku, ale ten preklad sa mi zdá hrozný.“

Chceli by sme upriamiť pozornosť aj na to, že argument „nasledujúce generácie český preklad poznať nebudú a ten slovenský nie je až taký zlý“, nemusí byť vždy platný: „[...] má na svedomí fakt dosť lapsusov. Predovšetkým ma v slovenčine iritovali ohyzdi, *Frodo Bublík* a *Vododol*, kopec drobností a nepresností a takých až do očí bijúcich maličkostí. Dokonca mi bili do očí aj napriek tomu, že som ako prvý čítal slovenský preklad.“

Za povšimnutie stojí aj postreh vnímavých čitateľov, ktorí potvrdzujú predpoklad, že preklad, ktorý neberie do úvahy už existujúce, staršie preklady toho istého diela, môže čitateľov značne zmiast: „A vzniká tým dobrý mišmaš, ak niekto pozná *Roklinku*, druhý hovorí o *Vododole*, tretí *Rivendell*, štvrtý *Imladris*.“

„Je smutné, že sa nenadviazalo na preklad *Hobbita* zo 70. rokov, ktorý bol vôbec prvý československý preklad Tolkiena.“

Poslednú poznámku týkajúcu sa čitateľského ohlasu fanúšikov založíme na komentári čitateľa (síce sa týka prekladu trilógie, nie *Hobita*, no fenomén, na ktorý chceme upozorniť, platí aj v prípade *Hobita*), v ktorom naznačil, podľa nášho

názoru, mimoriadne vážnu vec: „*Úplne osobne ma najviac dostala veta, ktorá bola dokonca aj v slovenskom dabingu: ,Vitaj vo Vododole, Frodo Bublik.*“ Tu by sme chceli upozorniť na to, že oficiálny slovenský preklad *Hobita* sa stal základom pre dialógovú listinu prichádzajúceho veľkofilmu *Hobit* (slovenskú premiéru bude mať 13. 12. 2012), vieme to z vlastnej skúsenosti, pri prácach na príprave tejto dialógovej listiny sme totiž dobrovoľne pomáhali. Do slovenskej verzie tohto veľkofilmu (a teda aj medzi širokú verejnosť) sa preto pravdepodobne dostanú všetky nepodarené maličkosti, neadekvátne preložené vlastné mená, názvy, faktické a štylistické nedostatky, ktoré značne oslabujú zážitok, čo je podľa nás veľká škoda.

Pravdou je však aj to, že bežný čitateľ, „netolkienista“, si nemusí v preklade všimnúť nič z toho, čo sme skomentovali negatívne¹⁹. Skúsili sme preto hľadať aj reakcie bežných čitateľov, na fórach kníhkupectiev (www.slovart.sk, www.martinus.sk) a na internetovej stránke www.moviemania.sk (práve vedenie tejto stránky nás kontaktovalo so žiadosťou o konzultácie pri titulkovaní *Hobita*)²⁰. Na stránkach Martinusu sme našli pár reakcií, v ktorých sa explicitne spomínal preklad:

„*Český preklad je o 100 % lepší. Odporúčam.*“

„*Vrelo odporúčam Hobita aj ostatné Tolkienove „stredozemné“ knihy aj v anglickom origináli. Knihy viac vyniknú 😊*“

„*Ja mám staršie vydanie, od Slovenského spisovateľa myslím, tam je pekný preklad. Glgůň, Frodo a Bilbo Lazníkovi ... 😊*“

„*Až na pár prekladových chýb v podstate pekná rozprávka 😊*“

Na stránkach Slovartu sme našli len jednu:

„*Našla som však chybu. Ako je uvedené v krátkom úvode pred 1. kapitolou (strana 10, posledný odsek), trpaslíci označovali mapy inak ako my – hore mali východ, vpravo juh, dole západ, vľavo sever. Na Throrovej mape je to však uvedené po našom.*“

¹⁹ To, že si to nevšimne, však neznamená, že jeho zážitok z diela nebude menší. Bude, len o tom nebude vedieť.

²⁰ Uvedomujeme si, že to môžu byť reakcie tých istých Tolkienistov, ktorí písali aj na fóra fanúšikov. Bez komplexného prieskumu však v tejto fáze nie sme schopní presne oddeliť skupiny komentujúcich.

Na stránke www.moviemania.sk sa reakcie týkali diskusie o titulkovaní filmu:
„No škoda, čo už. Snáď to nejakým prežijem so slovenskými titulkami. Resp. by mohli dať do kín aj nejaké kópie i s českými titulkami.“

„Slovenské titulky, jednoducho preto, lebo knihu som čítal v slovenčine. Uznávam, že niektoré názvy (napr. Vododol) sú čudné, ale je to len vec zvyku.“

„Hlasovala som za české titulky. Prvýkrát som knihu čítala v češtine (a preklad bol vynikajúci) a odvtedy je to jedna z mojich kultových kníh. Pri väčšine prečítaných kníh si spätne ani nepamätám, či som ich čítala v slovenčine alebo v češtine, ale pri tejto mi to nie je jedno, vadili by mi hlavne poslovenčené mená (Bublík a pod.), mám už jednoducho v hlave tú českú verziu.“

„Súhlas s tými poslovenčenými menami, čo sa mňa týka – ja som tiež jednoznačne za české titulky – a to od Stanislavy Pošustovej, ktorá robila kvalitne české titulky trilógie Pána prsteňov pre Warner Bros (kino aj DVD vrátane rozšírenej verzie, mám doma kompletnú trilógiu), ktoré úplne sedeli (termíny, názvy...) s knižným vydaním od Mladej fronty cca v roku 1990, keďže robila aj tam preklad a bol fanúšikmi veľmi kladne prijatý. Slovensky preklad mi jednoducho nesadne.“

„Jednoznačne som zahlasoval za české titulky. Na slovenské mená postáv si neviem zvyknúť, som si zvykol na české.“

„Tiež som zahlasoval za české titulky, navyše mám zberateľskú rozšírenú verziu DVD Pána prsteňov, kde sú len české titulky. Slovenské titulky, a hlavne ich slovenské názvoslovie, by ma vo filme miatli.“

Reakcie bežných čitateľov znova potvrdili, že čitatelia si všimli približne rovnaké veci, ako sme si všimli my.

Na záver by sme chceli uviesť najmä to, že sme nesmierne radi, že slovenské preklady Tolkienových diel existujú. Mrzí nás, že väčšina čitateľských reakcií na tieto preklady bola negatívna, lebo tvorbu tohto autora považujeme za výnimočnú v kontexte svetovej (nielen) fantasy literatúry a je aj naším osobným favoritom. Obdivujeme prekladateľovu prácu so slovenským jazykom, ktorá je, s výnimkou maličkostí, skvelá. Vynikajúco naplnil „rozprávkový“ charakter diela, aj pri čítaní nahlas znie veľmi pekne. Na druhej strane, sklamali nás faktické chyby a preklady

niektorých vlastných mien a reálií. Uvedomujeme si, že prekladateľ možno naozaj konal s dobrým úmyslom tvorby nových a originálnych slovenských ekvivalentov, nevieme však, či je to tá najlepšia stratégia pri preklade diela, ktoré má silnú čitateľskú základňu skalných fanúšikov, z ktorých mnohí sú v oblasti reálií, etymológie, jazykov a celého fiktívneho sveta určite väčšími odborníkmi ako samotný prekladateľ či autori tejto kritiky. Núka sa aj otázka (ne)zachovania kontinuity prekladania diela jedného autora viacerými prekladateľmi. Navyše nevieme, či je v poriadku nerešpektovať explicitné pokyny autora, ktorý si dal námahu a pre prekladateľa pripravil rozsiahly materiál inštrukcií a vysvetlení. Možno by to mohlo byť podnetom do budúcej diskusie o prekladoch takýchto diel. Do takejto diskusie by sa aktívne mohli zapojiť vydavateľstvá, prekladatelia a v neposlednom rade aj fanúšikovia. Ani Frodo predsa vojnu o Prsteň nevyhral sám.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- CARPENTER, H.: *J. R. R. Tolkien: A Biography*. Mariner Books, 2000, 304 s.
- DJOVČOŠ, M.: Motivácia ako slovtvorný proces a jej miesto pri formovaní prekladateľskej koncepcie. In: *Vzťahy a súvislosti v odbornom preklade*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2007.
- FERENČÍK, J.: *Kontexty prekladu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1982, 149 s.
- LOBDELL, J.: *A Tolkien Compass*. Open Court Publishing Company, 1975, 210 s.
- NIDA, E.: *Toward a science of translating*. Leiden, 1964, 331 s.
- POPOVIČ, A.: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava, Tatran, 1975, 293 s.
- TOLKIEN, J. R. R.: *Hobbit*. London: Harper Collins Publishers, 1996, 275 s.
- TOLKIEN, J. R. R.: *Hobit*. Bratislava: Slovart, 2007, 228 s.
- CARPENTER, H., TOLKIEN, CH.: *The Letters of J. R. R. Tolkien*. London: George Allen & Unwin, 1981, 493 s.
- <http://recipewise.co.uk/tea-in-the-hobbit> [cit. 2012-11-25]
- <http://www.tolkien.sk/index.php?c=cai&d=35> [cit. 2012-11-25]
- <http://www.tolkien.sk/> [cit. 2012-11-25]
- <http://slavcon.sk/> [cit. 2012-11-25]
- <http://www.panprstenov.com/> [cit. 2012-11-25]
- www.ardapedia.panprstenov.com [cit. 2012-11-25]
- www.sk.tolkien.wikia.com [cit. 2012-11-25]

BODKA

KAUZA *BRATIA SISTERSOVCI*

MARTIN KUBUŠ

martin.kubus@umb.sk

Z úvodníka šéfredaktora jasne vyplýva, aký typ kritiky prekladu sa náš nový časopis snaží presadzovať. Pre potreby svojej úvahy vyberám niekoľko slov: „Sme za diskusiu. Sme za kritické dvojice. ... Vždy sa budeme snažiť dostať prekladateľovo či prekladateľkino vyjadrenie k prekladu. V prípade, že sa odmietnu vyjadriť, explicitne to v príspevkoch uvedieme“ (Djovčoš, pozri *Editoriál*).

Slová z úvodníka necitujem náhodou. V mojej zatiaľ veľmi krátkej prekladateľskej praxi som sa neraz stretol s nepochopením. Budem konkrétny. Na základe objednávky vydavateľstva Artforum som prekladal román kanadského spisovateľa Patricka deWitta *The Sisters Brothers*. Román mal vo východiskovom kultúrnom prostredí veľký úspech a dostal sa až do užšieho výberu kandidátov na Man Bookerovu cenu za rok 2011. Kroky potrebné na slovenské vydanie na seba nenechali dlho čakať a mne je obrovskou ctou, že si na mňa vydavateľ spomenul.

Od slovenského vydania ubehlo len pár mesiacov a možno konštatovať, že kniha si našla svojho čitateľa aj u nás. A ako to už býva, popri čitateľoch si kniha našla aj kritikov. Zacitujem z recenzie, ktorá sa objavila na stránke internetovej stránky časopisu *ina[k]*¹, no zdôrazňujem, že citát pochádza z *pôvodnej verzie* recenzie:

„Na záver ešte zopár poznámok k prekladu. To, že zaradovanie čiarok sa riadilo akýmsi zvláštnym kódom, ktorý sa mi nepodarilo do konca knihy rozlúštiť, si väčšina čitateľov nevšímne. Prekážať im však môže spôsob, akým postavy niekedy hovoria. ‚To je teda pekná kôpka nešťastia.‘ ‚To bola ale silná potvorka, bratku.‘ Naozaj by som chcel vidieť drsných zabijakov z Oregonu, ako sa vyjadrujú takýmto priam poetickým jazykom. Zrejme len v slovenskej literatúre a kinematografii aj pohoniči hovoria spisovným jazykom a používajú pri tom zdobneniny.“²

Vplyvom tzv. hypnózy originálu i v dôsledku prílišnej zainteresovanosti nedokážem vnímať text dostatočne objektívne, a preto neviem posúdiť, či je to s čiarkami v mojom preklade naozaj až také zlé. Nevieť, ktoré pasáže mal recenzent na mysli. Nevieť, ako by sa do textu mohlo dostať toľko nedostatkov – čoby výsledkov spomínaného „zvláštneho kódu“. Nevieť, či je ten kód naozaj môj, no nechcem sa zbavovať zodpovednosti za finálnu podobu prekladu. Nevieť, či náhodou nejde o kód zodpovedného redaktora, ktorý, aby som nezabudol, má s korigovaním a redigovaním dlhoročné skúsenosti. Nevieť, či zodpovedný redaktor citovanú recenziu čítal.

Čitateľ mojich úvah by azda nadobudol pocit, že neviem *naozaj nič* – v predchádzajúcich riadkoch som slovo „neviem“, takpovediac, nadužíval. A predsa ešte jedno „neviem“. Nevieť, či je recenzent jazykovo a prekladateľsky vzdelaný a či má prax v kritike prekladu. Viem len toľko, že nijaké konkrétne príklady týkajúce sa čiarok neuvádza. V každom prípade som mu za jeho komentár *vďačný* (roz-

¹ Pozri *ina[k] central european magazine*: http://www.inaque.sk/sk/clanky/books/becko/keď_zlato_zatemnovalo_myseľ – posledná návšteva stránky 18. 02. 2013. Recenziu jej autor neskôr opravil – pozn. autora.

² Ibid. – ako som už spomínal, na stránke nájdeme už len novšiu verziu, upravenú, opravenú, ktorej existenciu vysvetlím v nasledujúcich riadkoch. Uvedená pasáž figurovala v pôvodnej verzii, ktorú som si uložil dúfajúc, že tak nerobím nadarmo – pozn. autora.

hodne si ako mladý prekladateľ dám na čiarky väčší pozor) a bol by som mu ešte vďačnejší, keby tvrdenie obohatil konkrétnymi príkladmi.

Druhý uvedený problém je mi však nad slnko jasný. Recenzent očividne nečítal román v origináli, a aj napriek tomu mi vytkol, že som pri preklade dialógov nezvolil vhodné výrazivo – štýl, to, čo M. Bakerová nazýva *register* (pozri Baker, *In other words*, 1992, s. 15). Autorovi recenzie prekážalo, že nájomní zabijaci, bratia Charlie a Eli Sistersovci, sa z hľadiska spoločenského postavenia a celkových okolností (medzi ktoré nepochybne patrí aj tradícia westernového žánru) nevyjadrujú prirodzene. K „slovenskej literatúre a kinematografii“, ktorú recenzent spomína, sa vyjadrovať nebudem.

Kritické slová recenzenta som vnímal ako hodenú rukavicu a dnes, po niekoľkých týždňoch od uverejnenia citovanej recenzie, konštatujem, že „konflikt“ je zažehnaný. Recenzent si vypočul moju obhajobu a text zmenil. Zacitujme si z aktuálnej verzie recenzie: „*Prekladateľ knihy upozornil autora recenzie, že poetický jazyk mali banditi už v origináli, takže čierny bod ide v tomto prípade na konto autora knihy.*“³

Ako z uvedeného vyplýva, recenzenta som upozornil na zámer samotného autora románu. Na internete nájdeme rozhovor s Patrickom deWittom s príznačným názvom: *Poetic Killers*, teda *akýsi zabijaci s básnickým črevom*. Autor deWitt povedal: „*Velkou motiváciou pri písaní Bratov Sistersovcov bol zámer vložiť do textu to, čo vo westernovom žánri bežne nenájdeme. Pre westerny je typické napríklad to, pištoľníci sú mlčanliví, takmer nemí, a, takpovediac, hlúpi a krutí. Môj protagonista*

3 Vyjadrenia o slovenskej literatúre a kinematografii v upravenej verzii vynecháva. Čitateľ, ktorý sa o predmet tejto úvahy zaujíma, urobí najlepšie, keď si zmenenú verziu prečíta, adresu nájde aj v poznámke pod čiarou č. 1 – pozn. autora.

*westernového žánru je skôr komunikatívny neurotik a elegán s básnickým črevom.*⁴

Túto skutočnosť by si, podľa môjho názoru, mal kritik prekladu overiť skôr, než sa pustí do písania. Iste, teória prekladu pripúšťa aj iný prístup, kritiku prekladu v druhej podobe.

„Druhú podobu tvorí kritika, ktorá nepracuje s originálom. ... S prekladateľským textom bez znalosti pôvodiny pracuje niekedy aj redaktor pri apretovaní prekladu, keď posudzuje text nie zo stanoviska realizácie predlohy, ale iba z hľadiska jazykovo-štylistickej normy. Pre redaktora je niekedy táto norma jediným kritériom hodnotenia textu prekladu. Vtedy je redaktor príbuzný kritikovi prekladu hodnotiacemu preklad len ako fakt prijímajúcej literatúry. Preklad sa v oboch prípadoch kvalifikuje z hľadiska jazykovej, resp. literárnej situácie (normy a konvencie prijímajúceho prostredia), z hľadiska uspokojovania čitateľských záujmov“ (Popovič, *Teória umeleckého prekladu*, 1975, s. 248).

V našom prípade by sme mohli konštatovať, že kritik prekladu aplikoval kritiku v „druhej podobe“. Kritik, ktorý sa vyjadruje napr. k štýlu (platí aj pre náš prípad), by, podľa môjho názoru, mal poznať aj originál, lebo len tak bude schopný pozrieť sa na text prekladu zo znaleckého uhla pohľadu, nie len ako takzvaný „naivný čitateľ“, a teda len v tom prípade budeme môcť hovoriť o „kritike v prvej podobe“. „Prvú podobu tvorí kritika, ktorá pracuje priamo s originálom“ (Popovič, *ibid.*, s. 247).

Kritiku prekladu považujem za potrebnú teoreticko-praktickú operáciu a súhlasím aj s Jamesom S. Holmesom, ktorý zaviedol pojem „translation studies“ (1972), a ktorý kritiku prekladu považuje za neoddeliteľnú súčasť „aplikovanej translitológie“.⁵

4 Originál: “A big motivation for me in writing *The Sisters Brothers* was to do things you don't normally see in the western genre. Typically, for example, the killers in a western are nearly mute, and sort of stupid, or cruel. So I made my killer protagonist a talkative, smart, poetic neurotic.” Preložil autor.

5 IN: James S. Holmes, *The name and nature of translation studies* – pozri Bibliografiu.

Kritik, autor citovanej recenzie, je podľa všetkého laik, preto mu ani *nemožno* vyčítať, že si isté súvislosti neuvedomuje, no na druhej strane prekladateľovi vzniká povinnosť reagovať a, ak je to možné, uviesť veci na pravú mieru. Ako prekladateľa ma teší, že autor recenzie moje argumenty napokon zohľadnil a text upravil. A tu sa dostávame k jadrú problému. Keby ma recenzent, kritik prekladu, oslovil a položil mi relevantné otázky, veľmi rád by som s ním komunikoval. K nijakému dialógu, ako hovorí Martin Djovčoš, k *diskusii*, však nedošlo, a tak vzniklo medzi nami napätie.⁶

Okrem práce s originálom by bolo vhodné, aby mal kritik za sebou prekladateľské štúdium a prípadné výhrady dokázal podložiť aj teoreticky. Legitímne by bolo požadovať od neho aj to, aby pasáže, s prekladom ktorých nie je spokojný, preložil nanovo a pridal komentár. Kritika prekladu tohto druhu by mala oveľa hlbší zmysel a mohla by sa pričiniť o vznik akéhosi kultúrneho tlaku, kritického vox populi, ktorý by, podľa môjho názoru, mohol prispieť k skvalitneniu práce nielen prekladateľov a redaktorov, ale tiež k poľudšteniu prístupu zo strany zadávateľov prekladateľských objednávok. Nie je tajomstvom, že dnes majú prekladatelia na niekoľko stostranové publikácie len veľmi obmedzený čas a čelia obrovskému tlaku (a to sa, pravda, netýka len umeleckého prekladu).

Ako menej skúsený prekladateľ konštatujem, že človek sa učí každý deň – napríklad aj vďaka recenziám citovaného typu. Verím, že aj autor recenzie sa z diskusie, ktorá prebehla *ex post*, čosi naučil. Verím, že aj on je rád, že sa mohol opraviť. O opraviteľnosti sa krásne vyjadril slovenský spisovateľ Ivan Kadlečík vo svojej najnovšej knihe: „... opraviteľnosť je kritérium hodnoty. Len akosť možno znovuzrodiť, len ľudskou láskou naplnená vec trvá – delový náboj a toaletný papier sa použije iba raz“ (Kadlečík, *Iskra v studenej pahrebe*, 2012, s. 18).

Ako som už spomínal, autor kritiky napokon udeľuje „čierny bod“ samotnému autorovi románu. Otázka však stojí inak: Zaslúži si kanadský spisovateľ Pat-

6 Na tomto mieste však treba zdôrazniť, že spomínané napätie bolo tvorivé a autor recenzie bude isto súhlasiť, keď poviem, že naša korešpondencia sa niesla v kultivovanom duchu, za čo recenzentovi touto cestou ďakujem.

rick deWitt spomínaný trest? Odpoveď sa možno dozvieme inokedy – na celkom inom fóre, v úplne inej úvahe.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BAKER, M.: *In other words – a coursebook on translation*. London and New York: Routledge; 1st edition, 1992, 304 s., ISBN: 978-0415030861.

HOLMES, J. S.: The name and nature of translation studies (1972), IN: Biloveský, V., Djovčoš. M.: *Vybrané kapitoly z translatológie I.*, Fakulta humanitných vied, UMB, Banská Bystrica, 2010, 224 s., ISBN 978-80-8083-949-9.

KADLEČÍK, I.: *Iskra v studenej pahrebe*. Levice, Koloman Kertész Bagala a literarny klub s. r. o., 2012, 120 s., ISBN: 978-80-8108-062-3.

POPOVIČ, A.: *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975, 293 s.

http://www.hlo.hu/news/patrick_dewitt_interview

http://www.inaque.sk/sk/clanky/books/becko/ked_zlato_zatemnovalo_my-sel

